

Dr. Komuron Ali Bedir-Xon

Handover! Allene

**Türkçe izahlı
KÜRTÇE
GRAMMER**

özgürlük
yolu yayınları

AÇIKLAMA : Bir mürettip hatası sonucu 7. Bölümden sonraki Bölüm başlıklarının numaralanmasında atlama olmuştur. (Bölüm: 9'un, Bölüm 8 ve ondan sonrakilerinde onu takip etmesi gerekir). Bu hatanın yanlış bir anlamaya neden olmaması için gerekli açıklamayı yapar, okuyucudan özür dileriz.

Ö. Y.

ÖZGÜRLÜK YOLU YAYINLARI : 5

Kasım - 1977

Yönetim Yeri ve İsteme Adresi :

Ozgürlük Yolu Yayınları

Dizdariye Medresesi Sok. Deniz Ap. 8/8

Çemberlitaş - İSTANBUL

Dizgi : EVREN MATBAASI

Baskı : ÖREN BASİMEVİ

Kapak : IŞIK MATBAASI

TÜRKÇE İZAHLI KÜRTÇE GRAMER

DR. KAMURAN ALİ BEDİR-XAN

YAYINCININ NOTU

Dr. Kâmuran Ali Bedirhan tarafından hazırlanan bu küçük boydaki gramer kitabı, ilk kez 1974 yılında, İsviçre'de çıkan Ronahi (Aydınlık) Dergisi'nin yayınları arasında basıldı. Kurmanci lehçesinde hazırlanan bu kitapta Kürt dilinin kuralları kısa, ama özlü biçimde verilmektedir.

Türkiye dışında, Latince Kürt alfabesinde (i) harfi Türkçe'deki (ı); (î) harfi de Türkçe'deki (i) yerine kullanılır. Ama Türkiye'de Kürtçe metinlerde bu sesler genellikle Türkçe alfabe'deki gibi yazılmaktadır. Okuyucu için kolaylık olsun diye, biz de bu sesleri Türkçe'deki gibi yazdık.

Dr. Kâmuran Bedirhan şimdi Sorbon'daki görevinden emekliye ayrılmış ve Paris'te yaşamaktadır. O ve yıllarca önce ölmüş bulunan kardeşi Celadet Bedirhan, modern Kürt yazı dilinin oluşmasında ve dilin gelişmesinde büyük çabalar gösterdiler.

Sovyetler Birliği'nde Kürtçe için eskiden Latin alfabesi kullanılıyordu. Sonradan, diğer Sovyet halklarının da ortak alfabesi olan Kiril'ce alındı.

Bu kitaptaki kurallar Sorbon, Upsala ve diğer Batı Avrupa ülkeleri üniversitelerinde Kürt dili öğreniminde esas alınmaktadır. Sovyetlerdeki sistemle arasında çok küçük bazı farklar vardır.

Okuyucular, yazı dilinin, yerel olarak değişiklikler gösteren konuşma dilinden de ufak tefek ayrılıklarını göreceklerdir. Bu durum doğaldır. İleri derecede gelişmiş dillerde bile aynı şeye rastlanır.

Bu küçük kitabın, Kürtçe metinleri okumada ve yazmada henüz yeter deneyi olmayan okuyuculara yardımcı olacağı kanısındayız.

En içten dileklerle..

Ö. Y.

Ö N S Ö Z

Sayın okurlar,

Bu gramer kitabı, Dr. Kamuran Bedirhan tarafından 1959 yılında hazırlanmıştır. Dr. Kamuran Bedirhan, uzun bir süreden beri Sorbon Üniversitesi'nde Kürt dili profesörü olarak çalışmaktadır. Kürt diliyle ilgili çok çeşitli ve değerli çalışmaları vardır.

Bu eser, Türkiye Kürtleri için ve kısa olarak hazırlanmıştır. Kendisinin, Kürtçe-Fransızca olarak hazırlanmış, ayrıntılı, büyük bir gramer kitabı mevcuttur. Yine Dr. K. Bedirhan tarafından hazırlanmış, ancak ne yazık ki henüz basılmamış 45 bin kelimelik bir Kürtçe sözlük olduğu da bilinmektedir.

Bu Kürtçe gramer kitabının aslında, gramer terimleri, genellikle Fransızca ifade edilmişti. Biz, kitabı yayına hazırlarken, bu Fransızca terimlerin büyük bir kısmını muhafaza etmekle birlikte, okuyucu için kolaylık olsun diye, bir kısmının Türkçe karşılığını yazdık veya bazılarının yerine yalnızca Türkçelerini kullandık. Yine, Fransızca ve Türkçe terimlerin yanına, bazı yerlerde Kürtçelerini de yazdık. Zaten kitabın sonunda, yazar tarafından hazırlanmış Fransızca - Kürtçe - Türkçe bir terimler listesi bulunmaktadır. Biz bu listede de, eksik olan Türkçe terimleri genellikle tamamladık.

Ayrıca, sayın profesörün kitapta kullandığı Türkçe, kendisi çok eski bir tarihten beri Türkiye'den ayrı bulunduğu için, tabii olarak, eski terimleri fazlaca ihtiva etmekte idi. Bu nedenle biz, genç kuşakların onu rahatça okumaları ve anlamaları için, kitabın dilini de biraz sadeleştirdik.

Birkaç yerde not olarak bazı bilgiler ekledik ve bunları «Ronahî'nin Notu» (R.N.) rumuzu ile belirttik. Bunlar sayıca azdır.

Kürtçe bilenler için Kürtçe gramerin kavranması, Kürtçe doğru okumayı ve yazmayı kavrama oldukça kolaydır. Üç-beş aylık bir çalışmayla bu işin üstesinden rahatlıkla gelinebilir. Şüphesiz bunun için istek ve biraz çaba gereklidir. Zaten her işin başarılması biraz çabayı gerektirir. Türlü şövenist baskılarla, kendi dillerinde eğitim imkânlarından yoksun bırakılan Kürt kardeşlerimiz, bu işi, şimdilik kendi imkânlarıyla başarmak zorundadırlar.

Bu kitabın yayınına sağlamakta okurlarımız için yararlı bir iş yaptığımız kanısındayız.

Saygılar ve iyi dileklerle..

R O N A H I

KÜRT ALFABESİ

Kürt alfabesi otuz bir harften oluşmaktadır:

a b c ç d e ê f g h i î j k l m n o p q r s ş t u û v
w x y z

Bu harflerin sekizi sesli, yirmi üçü ise sessizdir.

Sesli harflerin beşi uzun, üçü ise kısa telaffuz edilir.

Uzun sesliler şunlardır: a ê î o û

Kısa sesliler şunlardır: e i u

Alıştırma:

- a Av (su), nav (isim), dar (ağaç), kar (iş), nan (ekmek), ba (rüzgar), bar (yük), baran (yağmur).
- ê Nêr (erkek), mêr (erkek, insan için), şêr (aslan), dêr (manastır), zêr (altın).
- i İn (cuma günü), din (deli), zin (eyer), şin (mavi)
- o Ol (mezhep), dor (etraf), jor (yukarı), şor (tuzlu).
- û Kûr (derin), bûn (olmak), hebûn (malik olmak).
- e Ez (ben), erê (evet), germ (sıcak), ker (eşek).
- ı Mın (benim), dın (başka), jın (kadın), rınd (iyi).
- u Kur (oğul), gur (kurt), ulaq (yaşlı at), gund (köy).

Sessiz harflerin okunuşu, q, w, x harfleri hariç, Türkçe alfabede olduğu gibidir. Esasen q, w, x harfleri Türkçe alfabede yoktur.

Bu üç harfin okunuşunu gösteren örnekler:

- q qab (aşık), qad (meydan), qada şer (harp meydanı), qenc (iyi), qefandin (muhafaza etmek).

w ew (o), welat (vatan), were (gel) westa (yorgun).

x Xani (ev), xort (genç), xurt (kuvvetli), xwarin (yemek), vexwarin (içmek), xwin (kan), xebat (iş)

Kürtçede iki harften müteşekkil, fakat bir tek ses veren bir (diphthongue) mevcuttur: xw.

Misal: xwin (kan), xwarin (yemek), xwendin (okumak), vexwendin (davet etmek), xweh (kız kardeş), xwişk (kız kardeş), xwê (tuz).

Harflerin okunuşu için alıştırma :

Ev av sar e. Mala me gelek bîlind e. Navê xweha wi Zin e. Dengê wi xweş e. Bavê te lî mal e? No, ew ne lî mal e. (1) No, bavê min ne lî mal e. Min du hesp hene. Du hespên min hene. Mehina te pir e. Ew xort e. Tu çawan î? Spas, ez rahet im, tu çawan î? Spas ez baş im, tu çawan î? Navê welatê me Kurdistan e. Hevalê me poloni ye. Ev bajar gelek mezin e. Navê te çîye? Tu î Tacin? No, ez ne Tacin im, ez Ferxo me. Tu çî dîxwi? Ez nan û goştî dîxwim. İro hewa gelek germ e. Zaro hero dîçin xwendegahê. Xwişka min iro hînik nexweş e. Dê û bavê min çûn Diyarbekrê. Çıyayên Dersimê gelek sıpehi ne. Ew ki ye? Ew dotmama min e. Ew keça apê min e. Ew pısmamê te ye? Roja te xweş. Evara te xweş. Şeva te xweş. Dilê tirsok singa gewr na bine. Xebat şêr e, dest avêt ê dibe rovi. Dinya gulek e, bîhn bîke û bîde hevalê xwe. Şêr şêr e, çî jîn e, çî mêr e. Zencirbendbûn jî şêr re ne tu ar e. Tiştê ko dest dîke dê û bav na ke. Bî xweziya dest na gihe baqa keziya. An mêrê baş be, an bîvir û das be, an bîmir jî xwe xelas be. Hesp dî:beze, sıwar pesnê xwe dîde. Nanê mêran lî ser mêran deyn e

(1) No olumsuz, Kürtçede genellikle na olarak kullanılır. (Y.N.)

BÖLÜM : 1

1. İsim, cins, adet :

Kürtçe'de isimler cins isim ve özel isim olarak ikiye ayrılır. Sayı bakımından tekil ve çoğul isim; cins bakımından da erkek ve dişi olarak ayrılırlar.

2. Cins edatı :

Bir isim, tarif, tayin veya tavsif edildiği (niteliği söylendiği) taktirde veya **ko** zamirinden önce gelirse, ismin sonuna cins edatı eklenir. (1)

Bu cins edatı, erkek için **ê**, dişi için **a** dir. Her iki cinsin çoğulu için **ên** dir.

Cins edatı, aynı zamanda genitifi (izafet) teşkile yarar.

Misal :

Hesp (at). Hespê mın = atım, benim atım. Mehin = kısrağım
Mehina mın = kısrağım, benim kısrağım. Hespên mın = atlarım,
benim atlarım. Mehinên mın = kısraklarım, benim kısraklarım.
Hespê bavê mın = babamın atı. Hevalê qenc = iyi arkadaş.
Jına bedew = güzel kadın. Hevalên qenc = iyi arkadaşlar.
Jinen çeleng = şık kadınlar. Mirovê ko mın dit = Benim gördüğüm adam.
Jına ko te dit = senin gördüğün kadın. Mirovên ko me ditın = bizim gördüğümüz adamlar.
Jinên ko we ditın = sizin gördüğünüz kadınlar.

3. Eğer ismin son harfi sesli (voyelle) ise cins edatından önce y harfi gelir: **yê, ya, yên.**

(1) Ko zamiri Kürtçede genel olarak **ku** diye kullanılır. (Y.N.)

Misal :

Bra = kardeş; Brayê mın = kardeşim; Brayên mın = kardeşlerim.

4. Eğer isim (ê) veya (i) sesli harflerinden biri ile nihayet buluyorsa, ê ve i uzun sesli harfleri, yerlerini e ve ı kısa sesli harflerine terkederler....

Misal :

Dê = anne. Deya mın = annem, benim annem. Dıya mın = annem.

Pê = ayak. Peyê mın = ayağım. Pıyê mın = ayağım.

Xwê = tuz. Xweya spi = beyaz tuz.

Rê = yol. Reya mın = yolum.

Masi = balık. Masiyê sor = kırmızı balık.

Xani = ev. Xaniyê wan = onların evi.

Kani = menba, su kaynağı. Kaniyê gundê me = köyümüzün kaynağı.

5. Eğer bir cümlede birkaç isim birbirlerini takip ediyorlarsa, ancak son isim cins edatını alır.

Misal :

Dê û bavê mın = anam ve babam.

Hesp û mehina mın = atım ve kısırağım.

İşaret edelim ki her iki veya daha ziyade isme cins edatının ilavesi bir yanlış teşkil etmez:

Hespên mın û mehina mın, da denebilir. Ufak bir alıştırma:

Rûyê wi. Dengê hevalê mın. Hevale xweha mın. Çıyayên Kurdistanê. Deştê Diyarbekrê. Stranên dengbêjan. Zaroyên pismamê te. Şêr û pilingê daristanê.

6. Tayin, tarif veya tavsif edilen bir isim, bir ikinci defa tavsif edilecekse (nitelenecekse), sıfattan önce, ismin cins ve adedine göre, yê, ya, yên edatlarından birini kullanmak gerekir.

Misal :

Hevalê mın yê delal = benim aziz arkadaşım. Xweha mın ya pıçûk = benim küçük kız kardeşim. Hevalên mın yên kurd = benim Kürt arkadaşlarım.

Konuşma dilinde yê, ya, yên edatları, ê, a, ên şeklinde kullanılırlar:

Brayê mın ê delal = aziz arkadaşım.

(î) cinsiz edatının kullanılış şekli:

Eğer isim iki sıfat tarafından niteleniyorsa, ikinci sıfattan önce (i) edatının kullanılması gerekir:

Hevalê mın yê delal i qenc = benim iyi ve sevgili arkadaşım.

İki sıfatın arasına (û) bağlacı konarak da aynı şey ifade edilebilir:

Hevalê mın yê delal û qenc.

Alıştırma :

Xweha mın ya delal i mıhrıvan = benim aziz ve şefkatli kız kardeşim.

Şagırtên mın yên hêja û xebatkar = benim kıymetli ve çalışkan talebelerim.

Taxeyek ji taxeyên bajêr i dûr = Şehrin uzak mahallerinden biri.

Hespek ji hespên bavê mın i çêtir = Babamın iyi atlarından biri.

7. Article İndefini (Belirsiz tanım harfi):

Her iki cins için (ek) dir. Her iki cinsin çoğulu için de (in) dir.

Misal :

Bav = baba, bavek = bir baba.

Xwişk = kız kardeş, xwişkek = bir kız kardeş.

Hesp = at, hespek = bir at, hespin (des chevaux) = atlar.

8. Coğul (pirejmar)

Bir Kürtçe ismin çoğulu üç şekilde ifade olunur:

- Cins edatı veyahut belirsiz tanım harfi (article indefini) vasıtasıyla,
- Deklizezon (isim çekimi) edatı ile,
- Fiil vasıtasıyla.

Gelecek bölümlerde bu şekilleri izah edeceğiz.

9. Kürtçede niteleme sıfatı değişikliğe uğramaz.

10. Soru, Kürtçede cümlenin tabii şeklini değiştirmez. Soru, cümledeki ses ve vurgu değişimi ile ifade edilir.

Te dit = gördün. Te dit? = Gördün mü?

Soruyu güçlendirmek için, cümlenin başına **ma** veya **gelo** kelimelerini eklemek mümkündür. Bu kelimeler Türkçede, **aca-ba**, **nasıl oluyor da**, sözlerinin görevini yapar.

Misal :

Ma te ew ne dit? = Nasıl, sen onu görmedin mi?

Gelo dotmama te hat? = Acaba amcan kızı geldi mi?

11. Cümle, Kürtçede genellikle özne (fail) ile başlar, yüklec (attribu veya complèment) onu izler ve fiil ile son bulur.

Misal :

Ez cıwan im. = Gencim. Tu Kurd i = Kürtsün. Ez avê vedixwım = Su içiyorum.

Hareket ifade eden fillerle çeşitli indirekt fiillerde, fiil, yük-
leçten önce gelir.

Misal :

Ez dıçım Bıdlisê = Bitlis'e gidiyorum.

Ez zaroyên xwe tinım bajêr = Çocuklarımı şehre getiriyorum.

Mın got wi = Ona söyledim.

Ez dıdım wan = Onlara veriyorum.

BÖLÜM : 2

12. Cins Erkek isimler :

1. Erkek canlı varlıkların tümü.
2. Sayıların adları, **yek** (bir) hariç olmak üzere.
3. Akar suların cins ve özel isimleri, **co** (kanal) ismi hariç olmak üzere.
4. Renkler, isim halinde kullanıldıkları zaman.
5. Bütün madenlerin isimleri.
6. Ehli hayvanların ürünleri, süt ve süttten yapılan yiyecekler; hırı (yün), lıva (ince yün, yapağı) ve lorık (yoğurt kitlesi) kelimeleri hariç olmak üzere.

Dişi isimler :

1. Dişi varlıkların tümü.
2. İkamet edilebilecek yerlerin isimleri; kon (çadır), xani (ev), axur ve stewıl (ahır) isimleri hariç olmak üzere.
3. Bütün ulaştırma araçlarının isimleri.
4. Coğrafi özel isimler; ırmak ve dere isimleri hariç olmak üzere.
5. Gökte bulunan ve gökten yağan şeyler; ezman, sema (gök-yüzü), ba (rüzgar) isimleri hariç olmak üzere.
6. Bütün hastalık ve acı isimleri.
7. Pişmiş yiyeceklerin isimleri; nan (ekmek), goşt (et) isimleri hariç olmak üzere.
8. Müzik aletleri ve büro malzemesi isimleri.
9. Sıfatlardan yapılan isimler:
Mezin = büyük; mezinahi = büyüklük;
spehi = güzel, spehiti = güzellik.
Pir = ihtiyar; piriti = ihtiyarlık..

10. İsim olarak kullanılan mastarlar:

Mırın = ölmek. Mırına mın = benim ölümüm.

Xwarın = yemek. Xwarına te = senin yemeğin.

11. Bazı isimler erkek ve dişi olarak kullanılabilirler:

a) Belirttikleri şahsa göre :

Heval = arkadaş. Hevalê mın = erkek arkadaşım. Hevala mın = kız veya kadın arkadaşım.

Dersdar = öğretmen.

Dersdarê mın = erkek öğretmenim.

Dersdara mın = bayan öğretmenim.

b) Hayvanların cinslerine göre, genellikle kendilerine özgü isimleri vardır.

nêri : teke

hesp : at

beran : koç

boxe : boğa

ker : eşek

gur : kurt

se : köpek

bızın : keçi

mehin : kısrak

mi : koyun

çêlek : inek

manker : dişi eşek

dêlegur : dişi kurt

dêlese : dişi köpek

13. Diğer bir kısım hayvan isimleri erkek veya dişi olarak kullanılırlar :

Rovi (tilki), şêr (aslan) isimleri genellikle erkek olarak kullanılırlar.

Hırç (ayı), kevok (güvercin), qıjık (saksığan) isimleri ise dişi olarak kullanılırlar.

14. Bu gibi durumlarda cins tayin edilmek istenirse, isimden sonra **nêr** veya **mê** gibi cins belirten kelimelerden biri kullanılabilir.

Hırca nêr = erkek ayı.

Hırça mê = dişi ayı.

Cins belirten nêr ve mê kelimelerini ismin başlangıcına da eklemek mümkündür :

Kew = keklik, nêrekew = erkek keklik. Mêkew = dişi keklik.

15 Bazı isimler, erkek veya dişi olmalarına göre, değişik anlama gelirler :

Mala mın = evim. (Burada «mal» ev demektir ve dişidir).

Malê mın = malım. (Burada «mal», mal-mülk anlamındadır ve erkektir.)

Dar = ağaç (dişi)

Dar = odun (erkek)

Kar = kazanç (dişi)

Kar = iş (erkek)

Ben = evlek (dişi)

Ben = ip (erkek)

BÖLÜM : 3

16. **Dèclinaison** (çekim)

Kürtçede isimler deklîne edilirler. Deklîne edatları erkek için **î**, dişi için **ê**, her iki cinsin çoğulu için **an** dır.

1. Bir isim, diğer bir ismi tayin ettiği veya belirttiği hallerde :

Dengê hespi = atın sesi

Rengê mehinê = kısrığın rengi.

Dengê hespan = atların sesi.

Rengê mehinan = kısrakların rengi.

2. İsimden önce bir edat mevcut ise :

Lı Diyarbegrê = Diyarbakırda.

Ez î Diyarbegrê têm = Diyarbakır'dan geliyorum.

Mın î Sinemê re sêvek da = Ben Sinem'e bir elma verdim

3. İsim, müteaddi (transitif, geçişli) bir fiilin mazi zamanlarında, fiilin faili (öznesi) olduğu taktirde:

Mehinê xwar	=	kısarak yedi.
Mehinan xwar	=	kısaraklar yedi.
Keçike dit	=	kız gördü.
Keçikan dit	=	kızlar gördü.
Sinemê kevîrek avêt	=	Sinem bir taş attı.

Geçişli bir fiilin şimdiki ve gelecek zamanlarında «complement»i (yükleci) olduğu taktirde :

Sinem keçikê dibine	=	Sinem kızı görüyor.
Xwişk kîtêbê dixwine	=	Kız kardeş kitabı okuyor.

17. Bir veya iki heceli olup bir veya iki a harfini ihtiva eden erkek isimler, aşağıdaki şekilde deklîne edilirler:

Normatif (yalın) hal :

Deklîne edilmiş hal :

Aş	(Değirmen)	êş
ba	rüzgar	bê
axa	ağa	axê
xani	ev	xêni
bajar	şehir	bajêr
zman	dil, lisan	zmên
çıya	dağ	çiyê

18. E harfi ile nihayet bulan dişî isimler, e harfinin ê harfi ile değiştirilmesi yoluyla deklîne edilebilirler. Yani bu halde iki biçimde deklîne imkanı vardır. Mase (masa) kelimesini

örnek olarak alalım :

1. Lı ser masê
2. Lır ser maseyê

A harfi ile biten erkek isimlerin çoğul çekimi, kelimenin sonuna **n** harfinin eklenmesiyle de mümkündür :

1. Lı ser çıyan
2. Lı ser çıyayın

19. Article indefini'yi (belirsiz tanım harfini) almış bir isim, aynı şekilde deklîne edilir.

Dengê hespeki	rengê mehinekê
Dengê hespinan	rengê mehininan
Mehinekê xwar	mehininan xwar
keçikekê dit	keçikinan dit

Çoğul çekiminde **n** harfi, konuşma dilinde genellikle kullanılmamaktadır.

20. Belirsiz tanım harfini almış dişi isimler, belirttikleri ve nitelendikleri zaman **e** edatını alırlar :

mehinek	mehineke spi
mehinin	mehinine ciwan

21. Nida (ünlem) halinde de isim deklîne edilir. Deklîne edatları, erkek için **o**, dişi için **ê** ve her iki cinsin çoğulu için **ino** dur :

Pısmam	pısmamo!
Xwişk	xwişkê!
Mırov	mırovino!
Dotmam	dotmamino!

Alıştırma :

Ew ji Dıyarbekrê tê. Ez dıçım Meletyê. Her du brayên mın cûn Bıdlisê. Ev destmal sor e. Kitêbên mın yên kurdi. Dı bexça me de gulçiçekine bıhındar hene. Şêr bı lepê xwe, şêx Hadi nayê hawara te. Desthılanin feraca xeyrê ye. Barê mın gıran e.

Ez ê sibe herım bajêr. Şagırt guhdarıya dersdarê xwe dıkn. Zaro sibe zû dıçın xwendegahê û tê de hini xwendın û nıvisandına zmanê xwe yê şırın dıbn. Divê kurd hini xwendın û nıvisandına zmanê xwe bıbn. Ez ji hevalên xwe hez dıkım. Zaro heji dê û bavê xwe dıkn. Çeko û Tacin kurapên mın ın. Xort dı nav gundan de digerin û xelkê hini xwendın û nıvisandına Kurdi dıkn; mala wan ava be.

BÖLÜM : 4

22. Şahıs zamirleri (Pronavê kesin)

Kürtçede iki grup şahıs zamiri vardır.

Birinci grup :

ez	ben
tu	sen
ew	o
em	biz
hon (¹)	siz
ew	onlar

İkinci grup :

mın
te
wi (erkek), wê (dişi)
me
we
wan

23. Birinci grup zamirlerle :

1. Olmak (être) fiilinin bütün zamanları;
2. Geçişsiz (intransitif) fiillerin bütün zamanları;
3. Geçişli fiillerin şimdiki ve gelecek zamanları çekilirler.

24. İkinci grup zamirlerle :

1. (avoir, devoir) malik olmak, arzu etmek ve mecbur olmak fiillerinin bütün zamanları;

(¹) Genellikle **hûn** diye kullanılır.

2. Geçişli fiillerin bütün mazi zamanları(kipleri) çekilirler.

25. Bir cümlede fail (özne) birinci gruptan bir zamir ile ifade ediliyorsa, meful (nesne) ikinci gruptan bir zamir ile ifade edilir.

Misal :

Mehîn avê vedıxwe. Ew wê vedıxwe.
Tacin brayê xwe dıbine. Ew wi dıbine.

26. Eğer bir cümlede özne, ikinci gruptan bir zamir ile ifade ediliyorsa, nesne, birinci gruptan bir zamir ile ifade olunur.

Misal :

Mehinê av vexwar. Wê ew vexwar.
Sinemê xweha xwe dit. Wê ew dit.
Tacini brayê xwe dit. Wi ew dit.

27. Kürtçede zamirler, isimler gibi deklîne edilirler ve ikinci grup zamirler, birinci grup zamirlerin deklîne şeklidirler.

Alıştırma :

Te ez ditim. Mın tu diti. Wi ez brındar kırım. Ez wan dıbinım.
Wan ez ditim.

28. Mülkiyet sıfatları (Les adjectifs possessifs), Kürtçede ikinci zamir gurubunun aynıdırılar.

Misal :

Brayê mın; xwişka wi; hevalê me; zaroyê wi; cihê te; navên wan; mala wê.

29. Bûn (être) fiilinin şimdiki zamanı:
Ez ım, tu i, ew e, em in, hon in, ew in.

Misal :

Ez kurd ım, Tu tirk i, ew fransız e, em kurd in, hon tirk in, ew fransız in.

30. Eğer fiilden önce gelen kelime sesli bir harfle bitiyorsa, fiil aşağıdaki şekli alır:
me , yi , ye , ne , ne , ne .

Misal :

Ez poloni me, tu Soro yi, ew birçi ye, em birçi ne, hon poloni ne, ew dîketi ne.

Alıştırma :

Ew ji bajêr tê. Mîn mala xwe firot.
Ez dengê te dibîhisim, lê te na binim. Mala te li kû ye?
Mala mîn di tenîştî mîzgeftê de ye. Zaro çi dîkîn?
Zaro dileyizîn û pê dîlxweş dibîn. Te çi xwar?
Mîn hînik goşt xwar. Meta Sinemê li kû ye? Ez nîzanîm.
Te kitêba xwe wînda kîr? No, mîn ew wînda ne kîr.
Tu li çi dîgerî? Ez li kitêba xwe dîgerîm. Hon bî kurdi dîzanîn?
Belê, em pê dîzanîn. Ewe xaniyê mîn. Dî nizikî mala me de goleke mezîn heye. Sîbe em ê herîn nêçirê.
Herwekî iro in e, zaro na çîn xwendegahê. Dî zivîstanê de hewa sar e,
lê der havînê hewa germ e. Baran dibare. Berf datê.
Hesp dibeze. Ferzende hevalê me ye. Cîranê te çi got te?

BÖLÜM : 5

31. **Pronom personal abrêgê** (kısalmalı şahıs zamiri)

Bu zamir **ê** veya **yê** şeklindedir; **wî**, **wê** zamirlerinden birinin yerine kullanılır ve onun görevini yapar. Bu zamirin kullanılması ifadeye açıklık verir.

Misal :

Mîn ji wî re got, yerine, mîn got ê;
ben ona söyledim.
Mîn ji wî re da, yerine, mîn da yê;
ben ona verdim.

Ez jî wê re dibêjim, yerine, ez dibêjim ê;
ben ona söylüyorum.

Yukarıda görüldüğü gibi bu zamirin cinsi yoktur; erkek wi, dişi wê zamirlerinden birinin yerini tutabilir.

32. Pronom contractes (Bileşik zamir)

Wi ile wê zamirleri, bazı edatlarla kısaltılabilirler.

Misal :

Bî wi re, bî wê re, yerine, pê re

Ez bî wi re çûm = ez pê re çûm.

Ez bî wê re hatim = ez pê re hatim.

Jî wi, jî wê yerine, jê

Mî jî wi stand = mî jê stand.

Mî jî wê bihist = mî jê bihist.

Ew jî wi maye = ew jê maye.

Aynı kurala göre :

lî wi,	lî wê	yerine	lê
jî wi re,	jî wê re	»	jê re
dî wi de,	dî wê de	»	tê de
dî wi re,	dî wê re	»	tê re
bî wi	, bî wê	»	pê

Verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi, eğer edat basit ise zamirle birleşmekte ve özel bir şekil almaktadır. Eğer edat bileşik ise, edatın birinci kısmı, zamirle birleşmekte ve ikinci kısım ayrıca kullanılmaktadır.

Alıştırma :

Te jî Tacin re hespê wi da? Belê mî da yê. Te jî ciranê xwe re navê xwe got? Belê, mî got ê. Tu bî Brayê xwe re hat? Belê, ez pê re hatim. Te ev hesp jî hevalê xwe stand? Belê, mî jê stand. Tu lî mal bû? Belê, ez lê bûm. Tu bî kurdi dîzani? Belê ez pê dîzanîm.

33. **Özneye dönüşlü zamir** (Pronom reflechi)

Bu zamir Kürtçede **xwe** dir .Türkçeye, «kendimi» şeklinde çevrilebilir.

Xwe zamiri, her iki cins; erkek-dişi, tekil-çoğul için aynıdır.

Misal :

Ez xwe dîşom: Kendimi yıkıyorum.

Hon xwe dîbinin: Siz kendinizi görüyorsunuz.

Bala xwe bîdın dersa xwe: Dersinize dikkat edin.

34. **Pronom reciproque** (mütekabiliyet bildiren zamir) :

Bu zamir **hev** ve **hev û du** şeklinde kullanılır.

Misal :

Hon hev û du nas dîkin: Siz birbirinizi tanıyorsunuz.

35. **Pronoms composès** (uyuşmalı zamir)

Ez bî xwe	ben	bizzat	mın	bî xwe
tu bî xwe	sen	»	te	bî xwe
ew bî xwe	o	»	wî,wê	bî xwe
em bî xwe	biz	»	me	bî xwe
hon bî xwe	siz	»	we	bî xwe
ew bî xwe	onlar	»	wan	bî xwe

36. Verbe avoir, **hebûn**

Malik olmak fiilinin şimdiki zaman kipi.

Müsbet

Mın	heye	benim var
Te	heye	
wî	heye	
wê	heye	
me	heye	
we	heye	
wan	heye	

Menfi

Mın	ni ne	benim yok
te	ni ne	
wî	nî ne	
wê	nî ne	
me	ni ne	
we	nî ne	
wan	ni ne	

37. HEBÛN, DIVÊTIN fiilleri ile geçişli fiillerin mazi zamanları complement (nesne, tümleç) lerile uygunluk gösterirler. Eğer nesne çoğul ise fiil çoğul haline konur. Hebûn fiilinin şimdiki zaman kipi «hene»dir. (çoğulu)

Misal :

Mın hevalek heye. Mın sêvek heye.
Mın kîtêb hene. Mın du heval hene.
Mın sêvin hene. Wi sê hesp hene.

38. Kürtçede yukarıdaki cümleler şu şekilde de ifade edilebilir :

Hevaleki mın heye. Du hevalên mın hene. Sêvên mın hene.
Sê hespên wi hene.

39. Hebûn, divêtın fiilleri ile geçişli fiillerin mazi zamanları, yukarıda da belirttiğimiz gibi, nesnelere ile uygunluk gösterirler. Bu fiiller aynı zamanda nesnenin çoğul olduğunu da belirtirler. (Nesnenin çoğul takısı olmadığı durumlarda)

Misal :

Mın sêv heye Benim elmam var.
Mın sêv hene : Benim elmalarım var.
Mın hesp heye : Benim atım var.
Mın hesp hene : Benim atlarım var.

Bu fiillerin faili (öznesi) daima deklinedilir ve deklinedi (çekim) edatı çoğul haline konurlar.

Misal :

Zaro sêvek heye : Çocuğun bir elması var.
Zaroyan sêvek heye : Çocukların bir elması var.
Zaro xwend : Çocuk okudu.
Zaroyan xwend : Çocuklar okudular.
Zaroyan sêvin hene : Çocukların elmaları var.

BÖLÜM : 6

40. Malikiyet (ilgi-iyelik) zamirleri

Erkek

Yê mın , yê xwe
Yê te , yê xwe
Yê wi , yê xwe
Yê wê , yê xwe
Yê me , yê xwe
Yê we , yê xwe
Yê wan , yê xwe

Dişi

Ya mın , ya xwe
Ya te , ya xwe
Ya wi , ya xwe
Ya wê , ya xwe
Ya me , ya xwe
Ya we , ya xwe
Ya wan , ya xwe

Her iki cinsin çoğulu

Yên mın, yên xwe; yên te, yên xwe, yên wi, yên xwe; yên wê, yên xwe; yên me, yên xwe; yên we, yên xwe; yên wan, yên xwe.

Misal :

Mala te mezin e? No, ya mın piçuk e. Kitêba xweha te sor e? No, ya wê reş e. Mehina Brayê te cıwan e? Belê, ya wi cıwan e. Ev e kitêba mın, te ya xwe çire ne ani? Mın ya xwe wında kır. Hespê mın reş e, lê yê te spi ye. Kitêbên me piçûk ın, lê yên we mezin ın.

Masterlar :

Kürtçede master ekleri **n** ve **in** dir. Bütün masterlar **n** veya **in** harfleriyle son bulurlar. Eğer kök sesli bir harfle bitiyorsa master eki **n**, eğer sessiz bir harfle bitiyorsa master eki **in** dir.

Misal :

<u>Mastar</u>	<u>Kök</u>	<u>Mastar eki</u>
Dan	da	n
kırın	kırı	n
zanin	zani	n
anın	ani	n
ditin	dit	in
gotın	got	in
kırın	kır	in

Mastarın kökü, fiilin bütün mazi zamanlarını belirler; ancak fiilin ifade ettiği zamana göre, gerekli ön-ek ve takıların ilavesi zorunludur.

Mazi (geçmiş) zamanlar :
Di'li geçmiş (Haber kipi)

Min	da	mın	ani	mın	dit	mın	kır
te	da	te	ani	te	dit	te	kır
wi	da	wi	ani	wi	dit	wi	kır
wê	da	wê	ani	wê	dit	wê	kır
me	da	me	ani	me	dit	me	kır
we	da	we	ani	we	dit	we	kır
wan	da	wan	ani	wan	dit	wan	kır

Şimdiki zamanın hikâyesi (Imperfait)
(Haber kipi)

Mın	dıda	mın	dıani	mın	ditit	mın	dıkır
te	dıda	te	dıani	te	dıtıt	te	dıkır
wi	dıda	wi	dıani	wi	dıtıt	wi	dıkır
wê	dıda	wê	dıani	wê	dıtıt	wê	dıkır
me	dıda	me	dıani	me	dıtıt	me	dıkır
we	dıda	we	dıani	we	dıtıt	we	dıkır
wan	dıda	wan	dıani	wan	dıtıt	wan	dıkır

Miş'li geçmiş (Haber kipi)

Mın	daye	mın	aniye	mın	ditiye	mın	kırıye
te	daye	te	aniye	te	ditiye	te	kırıye
wi	daye	wi	aniye	wi	ditiye	wi	kırıye
wê	daye	wê	aniye	wê	ditiye	wê	kırıye
me	daye	me	aniye	me	ditiye	me	kırıye
we	daye	we	aniye	we	ditiye	we	kırıye
wan	daye	wan	aniye	wan	ditiye	wan	kırıye

Eğer nesne çoğul ise veya nesnenin çoğulu ifade edilmek isteniyorsa, fiil çoğul haline sokulur. Bu taktirde fiile **n** harfi eklenir.

Misal :

Mın kitêbek ani	:	Mın du kitêb anin.
Mın sêvek da	:	Mın du sêv dan.
Mın hevalâ xwe dit	:	Mın hevalên xwe ditın.
Mın karek kırıye	:	Mın du kar kırine.

Mazi zamanların olumsuz (menfi) biçimini **ne** edatı bildirir.

Misal :

Mın kır	:	Mın ne kır.
Mın da	:	Mın ne da.
Mın got	:	Mın ne got.
Mın diani	:	Mın ne diani.

Te hespê xwe ani? No, mın ew ne ani.

Te kitêbê xwe da brayê xwe? No, mın ew ne da wi.

Te ji brayê xwe re çı got? Mın jê re tıştek **ne** got.

Te pısmamê xwe dit? No, mın ew ne dit.

BÖLÜM : 7

41. İşaret zamirleri (Pronavê işarki)

Her iki cinsin tekili ve çoğulu için, yakında bir şahıs kasdediliyorsa **ev**; uzak bir şahıs (veya şahıslar) **ew** dir.

Teyid kasdolunduğu taktirde:

Erkek tekil için: **evê ha, ewê ha**

Dişi tekil için: **eva ha, ewa ha**

Her iki cinsin çoğulu için: **evên ha, ewên ha**, şeklinde kullanılır.

42. İşaret zamirleri, isimlerin deklîne edildikleri (çekildikleri) hallerde, aynen isimler gibi deklîne edilirler: **ev, ew** deklîne edilmiş şekilleri :

Yakın	Uzak	
vi	wi	erkek
vê	wê	dişi
van	wan	çoğul

Misal :

Mın ev da te : Ez vi dıdım te.
Te ew da mın : Tu wê didi mın.

43. İlgî zamiri (Pronavê girêki)

Bu zamir **ko** dur.

Misal :

Mırovê ko hat. Xaniyê ko te kırı. Mırovê ko tu bavê wi nas diki. Keçika ko dotmama te ye. Hespên ko me fırotın.

44. Soru zamirleri (Pronavê pirsıyarki)

Başlıca soru zamirleri **ki** ve **çı** dir. Ki zamirinin deklîne edilmiş şekli **kê** dir. Ki zamiri bir şahsın, çı zamiri şeyin yerini tutarlar.

Misal :

Ew ki ye? Ew Tacin e.

Ew çı ye? Ew kîtêb e.

Tu çı dıxwazi? Ez hespeki dıxwazım.

Ki hat? Apê te hat.

Tu kê dibini? Ez brayê te dıbinım.

Tu ki yi? Ez ciranê te me.

Ev çı ye? Ev darek e.

45. **Soru zamirleri kijek, kijan bir şahsın veya bir şeyin yerini tutarlar.**
46. Bu zamir aynen isimler gibi çekilir. Çekim edatları, ismin çekimine mahsus edatların aynıdırlar.

Misal :

Tu kijekê dıxwazi? Tu kijanê dıxwazi?

Tu kijekî dıxwazi? Tu kijani dıxwazi?

Tu kijekan dıxwazi? Tu kijanan dıxwazi?

47. **Belgisiz zamirler (Pronavê nebınavkiri)**

1. Grup:

her yek, yek, her kes, tu kes, her tışt, tu tışt, filan, filan kes.

2. Grup:

hemi, hın, hınek, çendek.

3. Grup:

heci, behvan, çend, filan û behvan, tu, gi, giş, hiç, filan û filan, hev, hev û du.

48. Belgisiz zamirlerin birinci grubu aynen isimler gibi çekilirler. İkinci gurubun yalnız çoğulları çekilirler. Üçüncü gurup çekilmezler (deklina edilmezler).

Misal :

Yek hat. Yekê got. Yeki digot. Yekê digot yeki. Hemıyan got. Jı mın re çendekan bıkıre. Tu kes ne hat. Kesek ne hat. Mın tu tışt ne dit. Tu kesi got. Ez tu kesi nas na kım. Mın jı tu kesi re ne got. Tu tışt ni ne. Her kesi got. Mın jı her kesi bihist. Her tışt hazır e. Jı her tışti bêtır. Ez hınan dıbinım. Heçi ko vi tışti dıbêje. Hınekan got. Hın dereng hatın. Jı hev û du hez bıkın. Mın bı yeki re axaft. Hın jıyına xwe bı hêviyê derbas dıkın. Ez jı hevalên xwe hınekan dıbinım. Me bêje fılan û behvan, yek bı yek bınav bıke.

BÖLÜM : 9**49. Niteleme sıfatları (Rengdêrên wesfin)**

Kürtçede niteleme sıfatları, niteledikleri isimden sonra gelirler :

Xaniyê nû. Mezela mezin. Hevalâ cıwan. Zaroyê qenc. Hesp û mehin reş in. Dengê hevalê mın spehi ye. Ferzende hevaleki baş e.

50. Diminutif (Hûredar-küçülten)

Küçültme ekleri, Kürtçede **ek, ik, ok ve kok'**turlar.

Misal :

Met, metık; xweş, xweşik; xwişk, xwişkok.

Bazı isimler, küçültme ekini almış olmakla birlikte zamanla küçülme anlamını yitirmişlerdir :

Jınık, keçık kelimelerinde olduğu gibi..

51. Comperatif, yahut kıyaslama sıfatı (Berhevda).

Kürtçede kıyaslama eki **tır** dir.

Misal :

Mezin	:mezıntır	xweş	:xweştır
Çak	:çaktır	Çê	:çêtır.
Bılind	:bılındtır		

52. **Superlatif**, yahut büyültme sıfatı (Berhemîn)

Büyültme sıfatı, isimden önce **yê**, **ya**, **yên** malikiyet zamirlerinden birisinin, ismin, cins ve adedine göre, kullanılmasıyla ifade olunur.

Misal :

Yê mezıntır Ya mezıntır Yên mezıntır

Kürtçede superlatifi **tırin** ekiyle de ifade mümkündür.

Misal :

Mezıntırın Bılındırın Spehitırın

53. Superlatifi, bazı hallerde, eşitlik zarfı olan **Bı qasi** ile de ifade mümkündür.

Misal :

Ez bı qasi te dewlemend ım. Ew bı qasi wi xurt e.

54. **Malikiyet sıfatları** (Rengdêrên xwediti)

Malikiyet sıfatları, ikinci grup şahıs zamirlerinin aynıdır :
mın, te, wi, wê, me, we, wan.

Misal :

Hevalê mın. Brayê te. Hespê wi. Qesra me. Xaniyê we
Braziyê wan. Apê wê.

55. Malikiyet sıfatı **xwe**

Bir cümlede özne, eğer nesne üzerinde bir malikiyete sahipse, burada malikiyet sıfatı —cins ve adedi ne olursa olsun— **xwe** malikiyet sıfatı ile ifade olunur.

Misal :

Ez kurê xwe dıbinım. Duhi mın hevalê xwe Tacin dit. Pêr
te kitêba xwe ne anî. Ew diçe mala mamê xwe. Ferzende nesax
e, ji mala xwe dernakeve. Wan, cılên xwe yên nû lî xwe kırıın.
Hero ez dî xwendegahê de kurê xwe dıbinım. Te mehinên xwe
anin? Ez ji welatê xwe hez dıkım. Wê keça xwe şuşt. Wi hevalên
xwe ditın. Wan hevalên xwe ditın. Wan keçên xwe şuştın.

BÖLÜM : 10

56. İşaret sıfatları (Rengdêrên işarki)

İşaret sıfatları, yakın şahıs veya şey için **ev**, uzak şahıs veya şey için **ew** dir.

Misal :

Mın ev mirov dit. Mın ev keçik dit. Te ev mirov ditın. Wan ev xani dit. Mın ew mirov dit. Mın ew keçik dit. Te ew mirov ditın. Wan ew xani dit.

Bu işaret sıfatlarının cins ve adedi yoktur.

57. Bu işaret sıfatlarının çekimi aşağıdaki gibidir:

Vi, vê, van, wi, wê, wan.

Vi, wi erkek tekil için

Vê, wê dişi tekil için

Van, wan her iki cinsin çoğulu için.

Bu işaret sıfatları, ismin deklina edildiği hallerde deklina edilirler.

Misal :

Ez vi mirovi dîbinim. Ez vê keçikê dîbinim. Ez van mirovan dîbinim. Tu van keçikan dîbini. Hon wi peyayi dîbinin. Ew wê keçikê dîbinin. Ez wan mirovan dîbinim. Tu wan keçikan dîbini. Ez vi çıyayi dîbinim. Hon wê deştê dîbinin.

58. İşaret sıfatlarından biri, bir isimden önce gelirse, isim erkek de olsa deklina edilmesi zorunludur.

59. İşaret sıfatının teyidi kast olunursa **ev**, **ew** sıfatları aşağıdaki şekli alırlar:

ev... he, ew... ha

Misal :

Ev mirovê he. Ev keçka he. Ev mirovên he. Ew mirovê ha.

Êw keçîka ha. Êw mirovên ha. Êw keçîkên ha.

60. **Soru sıfatları** (Rengdêrên pîrsiyarki)
Soru sıfatları **kijan, çend, çı** dir.

Misal :

Kijan mirov hat? Kijan jînikê got? Saet çend e? Tu çend salî yî? Gelo hon çı mirov in? Tu çı kes î?

61. **Belgisiz sıfatlar** (Rengdêrên nebînavkîrî)

Tu, filan, her, herçî, gelek, hevqas, hemî, zehf, çend, hiç belgisiz sıfattırlar.

Misal :

Hemî mirovan dıgot. Hersal dinya dı bîharê de cıwan dibe. Mın îro filan jînik dit. Heke hon şîreta comerdiyê dıdın çend misalan bıdın. Hın gulçiçek bı şev vedıbın. Jı xwe re çend hevalan bîbîjêre; çend hevalên qenc. Zaro hemî banî seydayê xwe dıkn.

BÖLÜM : 11

62. **Sayı sıfatları** (Rengdêrên jmarin)

1. Sayılar esas itibariyle isimden önce gelirler:

Pênc mirov. Heft hesp. Du gund. Bist û yek sêv.

Saatin kaç olduğu söylendiği zaman sayı isimden sonra gelir:

Saet çend e? Saet çar e. Saet deh e. Saet çar kêm bist e.

2. Eğer sayıdan önce bir edat, veya edatı izleyen bir isim gelirse sayı deklîne edilir.

Misal :

Jı çaran heta heftan. Ez dı saet çaran de hatım. Dı sala bist û heftan de.

3. Fakat sayı bir edattan sonra gelir ve sayıyı bir isim iz-

lirse; yani sayı edatla isim arasında olursa, deklîne edilmez. Bu halde isim deklîne edilir.

Misal :

Mın ev kîtêb bı du liran kırı.

63. «yek» dişidir ve tekil dişî şeklinde deklîne edilir.

Misal :

Jı yekê heta sıh û yekê bıhejmêre.

Sayılar 2'den 19'a, ve 2'den 9'a kadar onlar hanesinde çoğul şeklinde deklîne edilirler.

Misal :

Dı saet heftan de. Dı çıl û çaran de.

20'den 90'a kadar ve 100'den 900'e kadar ve 1000'ler, diğêr bir sayı tarafından takip edilmezlerse, erkek şeklinde deklîne edilirler.

Misal :

Jı çılı bêtır. Jı sedi kêmtır. Jı pênc sedi bêtır. Jı hezari kêmtır.

Fakat yukarıda belirtildiği gibi:

Dı hezar û neh sed û bıst û pêncan de.

64. **Sıra sayılar** (Rengdêrên jmarin ya peydayi)

Sıra gösteren sayı sıfatları iki şekilde ifade edilebilir:

Yekemin, diwemin, sewemin, çaremin, pêncemin...

Veya :

Pêşin, didıwan, sıseyan, çaran, pêncan...

Ayın günleri belirtildiği zaman :

Pêncê gulanê, çarê tirmehê, didoyê hızêrane.

Veyahut :

5. Gulan. 4. Tirmeh. 2. Hızêran.

BÖLÜM : 12

F İ İ L

65. Fail - fiil

Genel olarak bir cümle fail (özne) ile başlar ve fiil ile son bulur.

Misal :

Erd girover e. Ez te dıbinım.

66. Fiilde şahıs :

Fiilde üç şahıs ve her şahsın bir tekili, bir de çoğulu vardır.

	Tekil	çoğul
Şahıs :	ez, tu, ew	em, hon, ew
	ez im	em in
	tu i	hon in
	ew e	ew in

67. Fiilin uygunluğu

Bûn (être) fiili, geçişsiz fiillerin bütün zamanları ve geçişli fiillerin şimdiki ve gelecek zamanları özne ile uygunluk gösterirler. Eğer özne çoğul ise fiil çoğul haline konur.

Eğer nesne çoğul ise bunu deklinezon (çekim) ifade eder.

Misal :

Zaro dıbeze. Zaro dıbezın.

Zaro sêvan dıxwe. Zaro sêvan dıxwın.

Zaro sêveki dıxwe. Zaro sêvinan dıxwın.

68. Fiilin nesne ile uygunluğu :

Hebûn (malik olmak) fiilinin bütün zamanları ile geçişli fiillerin mazi zamanları nesne ile uyum gösterirler.

Öznenin çoğul olduğunu deklinazon ifade eder.

Sinemê sêvek xwar. Zaro sêvek xwar. Zaroyan. sêvek xwar.

Zaro sêv xwarın. Zaroyan sêv xwarın. Zaro sêvın xwarın. Zaroyan sêvın xwarın.

69. Kürtçe fiillerin taksimi

1. D'après Leur structur	(Yapılarına nazaran).
a) Verbes auxiliaires	Yardımcı fiiller
b) Verbes simples	Basit fiiller
c) Verbes composès	Bileşik fiiller
d) Locutions verbales	
2. D'après leurs fonctions	(Vazifelerine göre)
a) Verbes transitifs	Geçişli fiiller
b) Verbes intransitifs	Geçişsiz fiiller
c) Verbes passifs	Edilgen fiiller
d) Verbes pronominaux	Dönüşlü fiiller
e) Verbes impersonnels	Gayrişahsi fiiller
3. D'après leurs formes	(Şekillerine göre)
a) Verbes réguliers	Kurala uygun fiiller
b) Verbes irréguliers	Kurala uymayan fiiller

70. Yardımcı fiiller (Lêkerên arikar)

İki cins yardımcı fiil vardır :

1. Bileşik kiplerin belirtilmesine yarıyan **bûn** fiili ve **kırın, dan, hatın** fiilleri, ki Kürtçe'de, birçok durumda, yardımcı fiil olarak **bûn** fiilinin görevini yaparlar.

2. Bileşik fiillerin yapımına yardım eden **hatın, dan, kırın** fiilleri gibi.

71. Hebûn (malik olmak) fiilinin başlıca kipleri :

Haber kipi (Raweya pêşkeri)

Şimdiki zaman (Dema niho) — Present

Mın heyê
Te heyê
Wi heyê
Wê heyê

Me heyê
We heyê
Wan heyê

Olumsuz şekli :

Mın ni ne, te ni ne, wi ni ne, wê ni ne, me ni ne, we ni ne,
wan ni ne.

Eğer nesne çoğul ise :

Mın, te, wi, wê, me, we, wan hene.

Şimdiki zamanın hikâyesi (Imparfait) Boriya berdest

Mın hebû
te hebû
wi hebû
wê hebû

me hebû
we hebû
wan hebû

Olumsuzu :

Mın ne bû, te ne bû, wi ne bû...

Eğer nesne çoğul ise :

Mın, te, wi, wê, me, we, wan hebûn.

Miş'li geçmiş (Passe-simple) Boriya dûdar

Mın hebûye
te hebûye
wi hebûye
wê hebûye

me hebûye
we hebûye
wan hebûye

Olumsuzu: (Neylni)

Mın, te, wi, wê, me, we, wan ne bûye.

Eğer nesne çoğul ise :

Mın, te, wi, wê, me, we, wan hebûne.

Dî'li geçmiş zamanın hikâyesi
(Plus-que-parfait) **Boriya çiroki**

Mın hebû bû
te hebû bû
wi hebû bû
wê hebû bû

me hebû bû
we hebû bû
wan hebû bû

Olumsuzu (Neyini)

Mın, te, wi, wê, me, we, wan ne bû bû.

Eğer nesne çoğul ise :

Mın, te, wi, wê, me, we, wan hebû bûn.

Gelecek zaman (Futur)
Dema paşi

Mın dê hebe
te dê hebe
wi dê hebe
wê dê hebe

me dê hebe
we dê hebe
wan dê hebe

Eğer nesne çoğul ise :

Mın, te, wi, wê, me, we, wan dê hebin.

Mode Optatif (**Reweya gerane**)
İstek kipi

Mın, te, wi, wê, me, we, wan hebiwa.

Olumsuzu :

Mın, te, wi, wê, me, we, wan ne bıwa.

Eğer nesne çoğul ise :

Mın, te, wi, wê, me, we, wan hebiwan.

Mode Conditionnel (Raweya gerini)
Passè, Şart kipi (geçmişe ait)

Mın, te, wi, wê, me, we, wan dê hebiwa.

Olumsuzu (Neyini)

Mın, te, wi, wê, me, we, wan dê ne bıwa.

Eğer nesne çoğul ise:

Mın, te, wi, wê, me, we, wan dê hebiwan.

Mode subjonctif (Reweya bıłani)

Şimdiki zamana ait birinci biçim :

Mın, te, wi, wê, me, we, wan hebê.

Olumsuzu :

Mın, te, wi, wê, we, me, wan ne bê.

Eğer nesne çoğul ise :

Mın, te, wi, wê, me, we, wan hebên.

Şimdiki zamana ait ikinci biçim :

Mın, te, wi, wê, me, we, wan hebe

Olumsuzu :

Mın, te, wi, wê, me, we, wan ne be.

Mode imperatif (Raweya fermani)

Emir kipi

Hebe, hebın, hebın.

BÖLÜM : 13

72. **Bûn** (olmak) fiilinin başlıca kipleri :

Haber kipi (Raweya pêşkeri)

Şimdiki zaman (Dema niho) :

Ez ım, tu i, ew e, em ın, hon ın, ew ın.

Olumsuzu (Neyini) :

Tümleç yoksa, olumsuzluk edatı özneden önce gelir :

Ne ez ım. Ne ew e.

73. Tümleç varsa, olumsuzluk edatı özneden sonra gelir:

Ez ne dewlemend ım. Tu ne kurd i.

Ew ne şagirt e.

Şimdiki zamanın hikâyesi (**Boriya berdest**)

Ez bûm, tu bû, ew bû, em bûn, hon bûn, ew bûn.

Olumsuzu :

Ez ne bûm, tu ne bû, ew ne bû, em ne bûn, hon ne bûn,
ew ne bûn.

Miş'li geçmiş (Boriya dûdar)

Ez bûme, tu bûyi, ew bûye, em bûne, hon bûne, ew bûne.

Olumsuzu :

Ez ne bûme, tu ne bûyi, ew ne bûye, em ne bûne, hon ne
bûne, ew ne bûne.

Di'li geçmişin hikâyesi (boriya çiroki)

Ez bû bûm, tu bû bû, ew bû bû, em bû bûn, hon bû bûn,
ew bû bûn.

Olumsuzu :

Ez ne bû bûm, tu ne bû bû, ew ne bû bû,
em ne bû bûn, hon ne bû bûn, ew ne bû bûn.

Gelecek zaman (Dema paşi)

Ez dê bîbim, tu dê bîbi, ew dê bîbe, em dê bîbîn, hon dê
bîbîn, ew dê bîbîn.

Gelecek zaman kipinin olumsuz şekli yoktur.

İstek kipi (Raweya gerane)

(Mode optatif)

Ez bûma, tu bûya, ew bûya, em bûna, hon bûna, ew bûna.

Olumsuzu :

Ez ne bûma, tu ne bûya, ew ne bûya, em ne bûna, hon ne
bûna, ew ne bûna.

Mode conditionnel (Raweya gerini)

Şart kipi, passè (geçmişe ait)

Ez dê bîbûma, tu dê bîbûya, ew dê bîbûya, em dê bîbûna,
hon dê bîbûna, ew dê bîbûna.

Olumsuzu :

Ez dê ne bûma, tu dê ne bûya,
ew dê ne bûya, em dê ne bûna
hon dê ne bûna, ew dê ne bûna

Mode Subjonctif (Raweya bilani) **Dilek kipi**

Şimdiki zamana ait birinci biçim:

Ez bîbîm, tu bîbî, ew bîbê, em bîbîn, hon bîbîn, ew bîbîn.

Olumsuzu :

Ez ne bîm, tu ne bî, ew ne bê,
Em ne bîn, hon ne bîn, ew ne bîn.

Şimdiki zamana ait ikinci biçim :

Ko ez bîm, ko tu bî, ko ew be
Ko em bîn, ko hon bîn, ko ew bîn

Olumsuzu :

Ko ez ne bîm, ko tu ne bî, ko ew ne be
Ko em ne bîn, ko hon ne bîn, ko ew ne bîn

Şimdiki zaman hikâyesi :

1. Şekil :

Ez bîwam, tu bîwa, ew bîwa
em bîwan, hon bîwan, ew bîwan

Olumsuzu :

Ez ne bîwam, tu ne bîwa, ew ne bîwa
Em ne bîwan, hon ne bîwan, ew ne bîwan

2. Şekil :

Ez bû bîwam, tu bû bîwa, ew bû bîwa
Em bû bîwan, hon bû bîwan, ew bû bîwan

Olumsuzu :

Ez ne bû biwam, tu ne bû biwa, ew ne bû biwa
Em ne bû biwan, hon ne bû biwan, ew ne bû biwan

3. Şekil :

Ez bû biwama, tu bû biwayi, ew bû biwaya
em bû biwana, hon bû biwana, ew bû biwana

Olumsuz :

Ez ne bû biwama, tu ne bû biwayi...

Emir kipi (Raweya fermani)

Olumlu

be, bın, bın

Olumsuz

me be, me bın, me bın

Mastar :

Hal :

Bûn Ne bûn

Mazi

Bû bûn ne bû bûn

Bûn fiilinin mazi zamanı neşneden önce gelirse (devenir) anlamını verir.

Misal :

Ez dewlemend bûm : Ben zengin idim.

Ez bûm dewlemend : Ben zengin oldum.

Diğer taraftan **bûn** fiili, devenir fiilinin şimdiki zamanını ve şimdiki zamanın hikâyesini verir.

Haber kipi

Şimdiki zaman :

Ez dıbım, tu dıbi, ew dıbe

Em dıbın, hon dıbın, ew dıbın

Olumsuz :

Ez na bım, tu na bi, ew na be

em na bın, hon na bın, ew na bın

Şimdiki zamanın hikâyesi :

Ez dıbûm, tu dıbû, ew dıbû

Em dıbûn, hon dıbûn, ew dıbûn

İkinci şekil :

Ez dıbûme, tu dıbûyi, ew dıbûye

Em dıbûne, hon dıbûne, ew dıbûne

Olumsuz şekilleri :

Ez ne dıbûm, tu ne dıbû

Ez ne dıbûme, tu ne dıbûyi

Not : **Bırın** fiilinin şimdiki zamanı da **ez dıbım** şeklindedir. Ancak kullanıldığı zaman, cümlelerin genel anlamı, herhangi bir karışıklığa yer vermez.

BÖLÜM : 14

74. **Basit (sade) fiiller :**

Altıncı bölümde belirttiğimiz gibi, mastarlar iki kısımdan oluşurlar: kök ve mastar eki.

75. Eğer mastarın kökü sesli bir harf ile bitiyorsa mastar eki **n**, sessiz bir harfle son buluyorsa mastar eki **in** dir.

Mastar	Kök	Mastar eki
dan	da	n
bûn	bû	n
hebûn	hebû	n
kırın	kırı	n
anın	anı	n
kırın	kır	ın
avêtın	avêt	ın
hatın	hat	ın
ketın	ket	ın

Mastarın kökü, bütün mazi zamanların çekimini sağlar.

Misal :

Mın da, mın daye, mın dida, mın da bû, mın bıdaya, mın dê bıdaya, mın da bıwa.

Mın kır, mın kırıye, mın dıkır, mın kırı bû, mın bıkıra, mın dê bıkıra, mın kırı bıwa.

Şimdiki zaman ve gelecek zaman kipinin çekimini emir şekli sağlar.

Misal :**Mastar**

Kırın

Emir şekli

bıkıre

Ez dıkırım, ez dê bıkıırım, ez bıkıırım.

76. Bileşik fiiller (Lêkerên hevûdudani)

Bileşik fiiller, basit fiillerin yardımıyla teşkil edilirler. İki gurup bileşik fiil vardır.

Birinci gurup bileşik fiiller bir ön ek ve bir basit fiil ile teşkil edilirler. Ra, ve, hıl, da, ber, der, vê, wer, rû, ve b. g.. bu tür-lü ön eklerdir.

Misal :

Kırın

: rakırın, hılkırın, derkırın, rêkırın

Bûn

: rabûn, vebûn, çêbûn

Dan

: dadan, berdan, gırêdan

Hatın

: dahatın, werhatın

Xwendın

: vexwendın

Xwarın

: vexwarın

Anın

: deranın

Ketın

: raketın, vêketın

Şandın

: veşandın, daweşandın, hılweşandın, veweşandın

İkinci grup bileşik fiiller, bir sıfat veya isim ve bir basit fiilden meydana gelirler.

Misal :

Ava	:	ava kırım
Nas	:	nas kırım
Vala	:	vala kırım
Rast	:	rast kırım
Dan	:	dan pey

77. Bir isim ve bir basit fiilden oluşan fiillerin bazıları, isim cins edatını alırlar.

Misal :

Guhdari kırım	:	Mın guhdarıya te kır.
Bal dan	:	Mın bala xwe da gotına te.
Arikari kırım	:	Tu arikarıya mın diki.
Ders gotın	:	Wi dersa mın got.
Dan eqıl	:	Mın qotına te da eqılê xwe.

78. Diğer bir grup bileşik fiillerde, fiilin terkibine yardım eden kelime *i* edatını alır.

Rastî... hatın	:	Duhi ez rasti brayê te hatım.
Hini... kırım	:	Mın ew hini frensîzî kır.

79. Birinci grup bileşik fiillerde zaman edatları ile olumsuzluk edatının kullanılması bazı değişikliği gerektirir. Bu değişiklikleri gelecek bölümlerde inceleyeceğiz.

İkinci grup bileşik fiillerde ise fiil, basit şekilde imiş gibi çekilir.

80. Locution verbale

Bu fiiller:

1. Bir basit veya bileşik edattan ve bir fiilden,
2. Veyahut, bir basit veya bileşik edattan, bir fiilden ve bir sıfat veya isimden oluşurlar.

(Not: Bileşik edat için sayfa 23'deki izahata bakınız)

Misal :

- Lê ketin : Duhi bı rê ve çavê mın lı Tacin ket.
Lê xıstın : Wi çire lı kurê xwe xıst?
Jê gerıyan : Tu çıma hevalê xwe acız diki, jê bıgere.
Lı hev anin : Mın hevalên xwe li hev anin.
Jê hez kırın : Ez jı te hez dıkım.
Jı bira kırın : Mın navê te jı bira kır.

81. Müstesne olarak bu türden bazı fiillerde, bileşik edat, isim veya sıfat ile fiilin arasına konur.

Misal :

- Dest pê kırın : Mın dest bı dursa xwe kır.
Wi dest bı karê xwe kır.
Ser jê kırın : Baweri pê anin.

82. Bu tür fiillerin bazılarında edat isim ile birleşir; diğer bazı- larında, isim cins edatını alır.

- Jê hez kırın : Ez jı wi hez dıkım.
Ez heji wi dıkım.
Lê sıwar bûn : Ez lı hespê xwe sıwar bûm.
Ez sıwari hespê xwe bûm.
Anin ber çav : Zarotıya xwe tinım ber çavê xwe.
Jê peya bûn : Rêvingi jı trêne peya dıbin.
Ew jı otomobilê peya bû.

BÖLÜM : 15

83. Geçişli ve geçişsiz fiillerin mazi zamanlarında ön ekler (pre- verb) aynıdır; ancak son ekler, ya da takılar aynı değildir.

Şimdiki zamanın ve gelecek zamanların çekiminde geçişli ve geçişsiz fiillerin ön ve son ekleri aynıdır. Bundan dolayı geçişli ve geçişsiz fiillerin mazi zamanlarının çekim şekilleri ayrı ayrı gösterilmektedir.

Fiil kökünün sesli veya sessiz bir harfle bitişine göre son ekler de değişir.

Geçişli fiillerin mazi zamanlarında ön ekler ve son ekler:

Mode indicatif: Haber kipi

	Ön ek	sesli harf	sessiz harf
Imparfait (Şimdiki zamanın hikâyesi)	di	—	—
Passe simple (Miş'li geçmiş)	—	ye	iyе
Passè compose (Di'li geçmiş)	—	—	—
Plus-que-parfait (Di'li geçmişin hikâyesi)	—	—	i
Mode optatif (İstek K.)			
Passè (mazi)	bi	ya	a
Mode conditionnel (Şart Kipi)			
Passè	ê bi, dê bi	ya	a
Mode subjonctif (Dilek kipi)			
Imparfait	—	—	i

Son ekler, her üç şahsın tekil ve çoğulu için aynıdırlar.

Örnekler :

Mın dıkır, mın kırıye, mın kır, mın kırı bû, mın bıkıra, mın dê bıkıra, mın kırı biwa.

Mın cıda, mın daye, mın da, mın da bû, mın bıdaya, mın dê bıdaya, mın da biwa.

Eğer nesne çoğul ise, son ekler çoğul haline sokulur. Son ekin çoğulu, fiilin son harfi sessiz ise in, sesli ise n dir.

Misal :

Mın dan. Te kırım. Wi kırım. Mın du hesp dan wi. Wi çar kitêb kırım.

84. **Olumsuzluk edatı** (Daçeka neyihi)

Olumsuzluk edatı, bütün geçişli ve geçişsiz fiillerin mazi zamanları için **ne** dir ve fiilden önce gelir.

Örnek :

Mın ne kır. Mın ne da. Ez ne çûm. Ez ne bûm. Mın ne dıda. Mın ne diti bû. Ez ne ketım.

Olumsuzluk edatı, **bi** ön ekini kaldırır.

Örnek :

Mın bıkira Mın ne kıra.

Mın bıdaya. Mın ne daya.

85. Birinci grup bileşik fiillerde, **dı** «preverb»i ve olumsuzluk edatı **ne**, prefiks (ön ek) ile fiilin arasına konur.

Birinci grup fiillerde **bi** «preverb»i kullanılmaz.

Örnek :

Mın vekır. Mın venekır. Te vedıkır. Te venedıkır. Wi rêkır. Wi rênekır. Wan vedıkuşt. Wan venedıkuşt. Ez raketım. Ez raneke-tım. Ez radiketım. Ez ranediketım. Mın vedıkır. Mın vekırıye. Mın vekır. Mın vekırı bû. Mın vekıra. Mın ê vekıra. Mın vekırı bıwa. Ez radiketım. Ez raketıme. Ez raketı bûm. Ez raketama. Ez ê raketama. Ez raketı bıwam.

Mın ava dıkır. Mın ava kırıye. Mın ava kır. Mın ava kırı bû. Mın ava bıkira. Mın ê ava bıkira. Mın ava kırı bıwa. Mın ava ne dıkır. Mın ava ne kırı bıwa.

Gul vebû. Gul venebû. Ez rabûm. Ez ranebûm.

Bûn fiilinin şimdiki zaman kipinin olumsuzluk edatı da —is-tisna olarak— **ne** dir.

Ez şagirt im. Ez **ne** şagirt im. Tu dewlemend î? No, ez ne dewlemend im. Ew ciwan e? No, ew ne ciwan e, ew pir e. Rengê vê destmalê sor e? No, rengê vê destmalê ne sor e, rengê vê spi ye.

BÖLÜM : 17

86. Geçişli fiiller: (Lêkerên gerani)

Geçişli fiil, öznesinin yaptığı iş başkasına geçen, başkasını etkileyen fiildir. Diğer bir deyişle nesnesi olan fiildir. Misal:

Mın av vexwar : Ben su içtim.

Burada özne ben, fiil içmek, nesne ise su'dur. İçmek fiili ile su (nesne) etkilenmiştir.

Geçişsiz fiil ise, başkasını etkilemeyen, diğer bir deyişle nesnesi olmayan fiildir. Misal:

Çûk dîfire : Kuş uçar.

Burada öznenin (kuş) yaptığı iş (uçmak) başkasına geçmemektedir. (R.N.)

Geçişli fiillerin mazi zamanları hakkında örnekler :

Basit fiiller :

Kırın. Dan. Avêtin. Xwarın. Kırin. Kuştın.

Mın dıkir, mın kıriye, mın kır, mın kırî bû, mın bıkira, mın ê bıkira, mın kırî bıwa.

Mın dıda, mın daye, mın da, mın da bû, mın bı daya, mın ê bıdaya, mın da bıwa.

Te diavêt, te avêtiye, te avêt, te avêti bû, te bıavêta, te dê bıavêta, te avêti bıwa.

Wi dixwar, wi xwariye, wi xwar, wi xwarî bû, wi bıxwara, wi dê bıxwara, wi xwarî bıwa.

Me dixwar, me xwariye, me xwar, me xwarî bû, me bıxwara, me dê bıxwara, me xwarî bıwa.

We dikiri, we kiriye, we kırî, we kırî bû, we bıkiriya, we dê bıkiriya, we kırî bıwa.

Wan dıkuşt, wan kuştîye, wan kuşt, wan kuştî bû, wan bıkuştî, wan dê bıkuştî, wan kuştî bıwa.

87. Birinci grup bileşik geçişli fiiller :

Rêkırın. Vekırın. Vexwarın. Hılanin. Dadan. Rêdan.

Mın rêdıkır, mın rêkırıye, mın rêkır, mın rêkırı bû, mın rêkıra, mın ê rêkıra, mın rêkırı bıwa.

Te vedıkır, te vekırıye, te vekır, te vekırı bû, te vekıra, te dê vekıra, te vekırı bıwa.

Wê vedıxwar, wê vexwarıye, wê vexwar, wê vexwarı bû, wê vexwara, wê dê vexwara, wê vexwarı bıwa.

Me hılani, me hılanıye, me hılanı, me hılanı bû, me hılanıya, me dê hılanıya, me hılanı bıwa.

We dadıda, we dadaye, we dada, we dada bû, we dadaya, we dê dadaya, we dada bıwa.

Wan rêdıda, wan rêdaye, wan rêda, wan rêda bû, wan rêdaya, wan dê rêdaya, wan rêda bıwa.

Örneklerde de görüldüğü gibi tekil ve çoğul, her üç şahsın fiil şekli, geçişli fiillerin mazi zamanlarında değişmez.

Hılanin fiili ve buna benzer bazı fiillerin, şimdiki zaman hikâyesinde, **dı** edatı, yerini **t** harfine bırakır.

88. İkinci grup geçişli bileşik fiiller

Peyda kırın. Wında kırın. Ava kırın. Acız kırın.

Mın peyda dıkır, mın peyda kırıye, mın peyda kır, mın peyda kırı bû, mın peyda bıkıra, mın ê peyda bıkıra, mın peyda kırı bıwa.

Te wında dıkır, te wında kırıye, te wında kır, te wında kırı bû, te wında bıkıra, te dê wında bıkıra, te wında kırı bıwa.

Wi ava dıkır, wi ava kırıye, wi ava kır, wi ava kırı bû, wi ava bıkıra, wi dê ava bıkıra, wi ava kırı bıwa.

Me acız dıkır, me acız kırıye, me acız kır, me acız kırı bû, me acız bıkıra, me dê acız bıkıra, me acız kırı bıwa.

BÖLÜM : 18

89. **Birinci grup:** bileşik fiillerin teşkiline yardım eden basit fiilin ilk harfi uzun sesli bir harf ise, geçen bölüm de belirttiğimiz gibi, imparfait (şimdiki zamanın hikâyesi) nin teşkiline hizmet eden **di** edatı yerini **t** harfine bırakır: Derêxıstın, hılanin, hilavêtın fiillerinde olduğu gibi:

Mın dırdıani	:	Mın dertani
Mın derdiêxıst	:	Mın dertêxıst
Mın hıldıani	:	Mın hıltani
Mın hıldıavêt	:	Mın hıltavêt

Bazı mastarların iki, hatta üç veya dört şeklinin var olduğuna da işaret edelim. Örnek:

Dan = dayın. Bûn = bûyin. Man = mayın. Pan = payın. Zan = zayın. Bezin = bezan. Çêran = çêriyan. = çêrin = çêrihan. Gerin = geriyan = geran = gerihan. Çûn = çûyin. Sûn = sûtın. Dûn = dûyin. Pûn = pûyin. Nêrin = neyirin = nihêrtin.

Bir basit mastarın iki şekli, bazan açıklık getirme ihtiyacından doğmuştur: mırın = mırıyan, jın = jıyan, revin = revıyan, dirûn = dirûtın mastarlarında olduğu gibi.

Ufak bir alıştırma :

Zaro sêvek xwar. Zaroyan sêvek xwar. Zaroyan sêv xwarın. Sinemê her sê pençireyên mezêlê vekırın. Jınkê kaxezek rêkır mêrê xwe. Keçikê çı dıkır? Wê sêvên xwe dihejmartın. Gundıyan ji xwe re xani ava kırın. Hevalê mın ji mın re du rojname anın. Ev e seydayê te. Wan xebata xwe qedand.

BÖLÜM : 19

90. Geçişsiz fiiller (Lêkerên ne gerani)

Geçişsiz fiillerin mazi zamanları :

Geçen bölümlerde, geçişli ve geçişsiz fiillerin mazi zamanlarında preverb (fiil öncesi veya fiil ön eki) ler ile olumsuzluk edatının aynı olduğuna işaret etmiş ve mazi zamanların çekimine mastar kökünün hizmet ettiğini söylemiştik.

Fakat geçişsiz fiillerin takıları, geçişli fiillerin takılarından farklıdır.

Geçişsiz fiillerin mazi zamanlarına ait takılar aşağıdaki gibidir :

Mode indicatif (Haber kipi = Raweya pêşkeri)

Son harf sesli ise

Imparfait:

m, -, -, n, n, n

Passé simple :

me, yi, yê, ne, ne, ne

Passé composé:

m, -, -, n, n, n

Plus-que-parfait:

-, -, -, -, -

Mode optatif :

Passé:

ma, ya, ya, na, na, na

Mode conditionnel

Passé :

ma, ya, ya, na, na, na

Mode subjonctif

Imparfait:

-, -, -, -, -

Son harf sessiz ise

ım, î, -, ın, ın, ın

ıme, iyi, iye, ine, ine, ine

ım, î, -, ın, ın, ın

ı, î, î, î, î, î

ama, aya, aya, ana, ana, ana

ama aya, aya, ana, ana, ana

ı, î, î, î, î, î

91. Geçişsiz fiillerin mazi zamanları hakkında örnekler:

Mode indicatif (Haber kipi)

Imparfait (Şimdiki zamanın hikâyesi) :

Ez dıçûm, tu dıçû, ew dıçû,
Em dıçûn, hon dıçûn, ew dıçûn.
Ez dıketım, tu dıketi, ew dıket
Em dıketın, hon dıketın, ew dıketın

Passè simple (Miş'li geçmiş) :

Ez çûme, tu çûyi, ew çûye,
em çûne, hon çûne, ew çûne
Ez ketime, tu ketiyi, ew ketiye
Em ketine, hon ketine, ew ketine

Passè composé (Di'li geçmiş):

Ez çûm, tu çû, ew çû
Em çûn, hon çûn, ew çûn
Ez ketım, tu keti, ew ket
Em ketın, hon ketın, ew ketın

Plus-que-parfait (Di'li geçmişin hikâyesi)

Ez çû bûm, tu çû bû, ew çû bû
Em çû bûn, hon çû bûn, ew çû bûn
Ez ketı bûm, tu ketı bû, ew ketı bû
Em ketı bûn, hon ketı bûn, ew ketı bûn

Mode optatif (istek kipi)

Passè :

Ez bıçûma, tu bıçûya, ew bıçûya
Em bıçûna, hon bıçûna, ew bıçûna
Ez bıketama, tu bıketaya, ew bıketaya
Em bıketana, hon bıketana, ew bıketana

Mode conditionnel (Şart kipi)

Passè :

Ez dê biçûma, tu dê biçûya, ew dê biçûya
Em dê biçûna, hon dê biçûna, ew dê biçûna
Ez dê bîketama, tu dê bîketaya, ew dê bîketaya
Em dê bîketana, hon dê bîketana, ew dê bîketana

Mode Subjonctif (Dilek kipi)

İmparfait (Şimdiki zamanın hikâyesi)

1. şekil :

Ez çû bîwam, tu çû bîwa, ew çû bîwa
Em çû bîwan, hon çû bîwan, ew çû bîwan
Ez ketî bîwam, tu ketî bîwa, ew ketî bîwa
Em ketî bîwan, hon ketî bîwan, ew ketî bîwan

2. şekil :

Ez çû bîwama, tu çû bîwaya, ew çû bîwaya
Em çû bîwana, hon çû bîwana, ew çû bîwana
Ez ketî bîwama, tu ketî bîwaya, ew ketî bîwaya
Em ketî bîwana, hon ketî bîwana, ew ketî bîwana

Ufak bir alıştırma :

Tacın duhi çû gundê apê xwe. Ez ji derencê ketim û lingê
mın êşıya. Ez ê biçûma Beyrûtê lê mın nı karı bû vizekê bıs-
tinim. Gava zaro diçûn xwendegahê rasti dersdar hatın û wan
sılav lê kır. Par ez çûme Wanê. Ew lı trenê sıwar bû û çû Dı-
yarbekerê. Xelk çûn seyrangehê.

BÖLÜM : 20

92. Birinci grup geçişsiz bileşik fiillerin çekimine ait örnekler:
Raketın (kök raket), Rabûn (kök rabû)

Ez radıketım, tu radıketi, ew radıket
Em radeketın, hon radıketın, ew radıketın

Ez radibûm, tu radibû, ew radibû
Em radibûn, hon radibûn, ew radibûn

Ez raketime, tu raketiyi, ew raketiyê
Em raketine, hon raketine, ew raketine

Ez rabûme, tu rabûyi, ew rabûye
Em rabûne, hon rabûne, ew rabûne

Ez raketim, tu raketî, ew raket
Em raketin, hon raketin, ew raketin

Ez rabûm, tu rabû, ew rabû
Em rabûn, hon rabûn, ew rabûn

Ez raketî bûm, tu raketî bû, ew raketî bû
Em raketî bûn, hon raketî bûn, ew raketî bûn

Ez rabû bûm, tu rabû bû, ew rabû bû
Em rabû bûn, hon rabû bûn, ew rabû bûn

Ez raketama, tu raketaya, ew raketaya
Em raketana, hon raketana, ew raketana

Ez rabûma, tu rabûya, ew rabûya
Em rabûna, hon rabûna, ew rabûna

Ez ê raketama, tu ê raketaya, ew ê raketaya
Em ê raketana, hon ê raketana, ew ê raketana

Ez ê rabûma, tu ê rabûya, ew ê rabûya
Em ê rabûna, hon ê rabûna, ew ê rabûna

Ez raketî biwam, tu raketî biwa, ew raketî biwa
Em raketî biwan, hon raketî biwan, ew raketî biwan

Ez rabû biwam, tu rabû biwa, ew rabû biwa
Em rabû biwan, hon rabû biwan, ew rabû biwan

İşaret edelim ki (Imparfait) nin ikinci zamanı aşağıdaki şekildedir:

Ez radiketime, tu radiketiye, ew radiketiye
Em radiketine, hon radiketine, ew radiketine

On sekizinci bölümde işaret ettiğimiz gibi, bazı mastarların iki veya daha ziyade şekilleri vardır: Bezin = beziyan, revin = reviyān gibi.

Çekim şekilleri :

Bezin (kök bezi); **beziyan** (beziya);
revin (revi); **reviyān** (reviya)

Ez dıbezim, tu dıbezi, ew dıbezi
Em dıbezin, hon dıbezin, ew dıbezin

Ez dıbeziyam, tu dıbeziya, ew dıbeziya
Em dıbeziyan, hon dıbeziyan, ew dıbeziyan

Ez dırevim, tu dırevi, ew dırevi
Em dırevin, hon dırevin, ew dırevin

Ez dıreviyam, tu dıreviya, ew dıreviya
Em dıreviyān, hon dıreviyān, ew dıreviyān

BÖLÜM : 21

93. Geçişli ve geçişsiz fiillerin şimdiki ve gelecek zamanlarının çekimi :

Geçişli ve geçişsiz fiillerin şimdiki ve gelecek zamanlarının çekimine, bu fiillerin tekil emir biçimi yardım eder.

Bu fiillerin şimdiki ve gelecek zamanlarında preverb (fiil ön eki) ve takılar aynı şekildedirler.

94. 1. Ön ek:

Emir biçimi için	: bı
Hal için (şimdiki zaman)	: dı
Gelecek için	: wê bı, dê bı. veya ê bı

Subjonctif'in hal ve gelecek zamanları için : bı

2. Takılar :

Emir biçimi, tekil için	: e
Emir biçimi, çoğul için	: in
Diğer bütün zamanlar için	: im, i, e, in, in, in

Emir biçimi sesli bir harf ile başlıyorsa bı ön ekinin ı harfi kalkar :

Bıajo yerine **bajo**, **bıavêje** yerine **bavêje** kaim olur.

Diğer yandan, eğer emir biçimi sesli bir harfle bitiyorsa e takısını almaz, böylece, şimdiki ve gelecek zamanların takıları sadece :

m, -, -, n, n, n olur.

Örnek: Ez dışom, tu dışo, ew dışo, em dışon, hon dışon, ew dışon.

Şimdiki zaman kipinin olumsuzluk edatı **na** dir. İstisna olarak **karin** ve **zanin** fiillerinin olumsuzluk edatı **nı** dir.

Ez nı zanım. Ez nı karım.

Emir biçiminin (aslında «emri hazır» terimi kullanılmıştır R.N.) olumsuzluk edatı **me** dir: me ke. Eğer fiil sesli bir harf ile başlıyorsa **me** edatının **e** harfi kalkar: mavêje.

Şimdiki zaman ve gelecek zaman kiplerinde olumsuzluk edatı kullanıldığı zaman **dı** ve **bı** fiil ön ekleri kalkar.

Örnek:

Ez dıkım, ez na kım. Ez bıkım, ez ne kım.

Gelecek zaman kipinin olumsuz şekli yoktur.

Şimdiki zaman ve gelecek zaman kiplerinin çekimine ait örnekler :

Mastar	Emri hazır
Kırın	bıke
Ketın	bıkeve

Mode Indicatif

Présent: (Şimdiki zaman)

Ez dıkım, tu dıki, ew dıke

Em dıkın, hon dıkın, ew dıkın

Ez dıkevım, tu dıkevi, ew dıkeve

Em dıkevın, hon dıkevın, ew dıkevın

Futur (Gelecek)

Ez ê bıkim, tu ê bıki, ew ê bıke

Em ê bıkın, hon ê bıkın, ew ê bıkın

Ez ê bıkevım, tu ê bıkevi, ew ê bıkeve

Em ê bıkevın, hon ê bıkevın, ew ê bıkevın

Mode Subjonctif

Şimdiki zaman ve gelecek :

Ez bıkim, tu bıki, ew bıke

Em bıkın, hon bıkın, ew bıkın

Ez bıkevım, tu bıkevi, ew bıkeve

Em bıkevın, hon bıkevın, ew bıkevın

Olumsuz şekillerine ait örnekler :

Ez dıkım, ez na kım

Ew dıkın, ew na kın

Tu dıkevi, tu na kevi

Hon dıkevın, hon na kevın

Ez bıkevım, ez ne kevım

Ez bıkıım, ez ne kıım.

(Not: Mode subjonctif, yani dilek kipinin şimdiki zamanı ve gelecek zamanı için olumsuzluk edatı, yukarıda görüldüğü gibi **ne** dir. R.N.)

Emir biçimlerinin ilk ve son harfleri, veya bunlardan birisi sesli olan fiillere ait örnekler :

Ajotın **bajo**; avêtin **bavêje**;

Girin **bigiri**

Ez dajom, tu dajo, ew dajo

Em dajon, hon dajon, ew dajon

Ez davêjim, tu davêji, ew davêje

Em davêjin, hon davêjin, ew davêjin

Ez dıgırım, tu dıgiri, ew dıgiri

Em dıgirin, hon dıgirin, ew dıgirin

Ez ê bajom, tu ê bajo, ew ê bajo

Em ê bajon, hon ê bajon, ew ê bajon

Ez ê bavêjim, tu ê bavêji, ew ê bavêje

Em ê bavêjin, hon ê bavêjin, ew ê bavêjin

Ez ê bigırım, tu ê bigiri, ew ê bigiri

Em ê bigirin, hon ê bigirin, ew ê bigirin

Ez bajom, tu bajo, ew bajo

Em bajon, hon bajon, ew bajon

Ez bavêjim, tu bavêji, ew bavêje

Em bavêjin, hon bavêjin, ew bavêjin

Ez bigırım, tu bigiri, ew bigiri

Em bigirin, hon bigirin, ew bigirin

Her iki gruba mensup bileşik fiillerin çekimleri de yukarıda izah edilen kaidelere göre yapılır.

Örnek :

Ez vedıkım, ez ê vekım, ew vedıke, ew radıke, hon ava dıkın

Birinci grup bileşik fiillerde preverbe (fiil öncüsü), yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, prefiks (ön ek) ile fiilin arasına konur. Olumsuzluk edatı da aynı şekilde kullanılır:

Ew ranake, ez venakım, hon ranabın, ew venabe.

95. Mode Participe

Present (isim-fiil)

Bu fiiller, **bi, der,** veyahut **di...de** edatlarının yardımıyla ifade edilirler.

Örnek:

Dı xewê de. Der xwendini. Bı gırinê

Passè (Sıfat-fiil ya da ortaç)

Bu fiiller, fiil köküne, son harf sessiz ise **i**, sesli ise **yi** harflerinin eklenmesiyle ifade olunur.

Örnek :

Goti. Xwari. Diti. Avêti. Dayi. Berdayi.

Eğer fiil kökü **i** harfi ile son buluyorsa bir ikinci **i** ilave edilemez.

Örnek:

Kiri. Kali. Kari.

BÖLÜM : 22

96. Aktif (etken) fiil, Pasif (Edilgen) fiil (Lêkera lebatî - lêkera tebatî)

Bir cümleyi aktiften pasife geçirmek için, öznenin (sujet)

yerini alan nesneden önce **bı destê** veyahut **ji aliyê** kelimeleri getirilir.

Örnek :

Aktif cümle

Şêr xezal xwar.

Keşeyeki berût kîfş kîr.

Brûtus Sezar kuştı bû

Pasif cümle

Xezal ji aliyê şêr hate xwarin.

Berût ji aliyê keşeyeki hatiye kîfş kîrin.

Sezar bı destê Brûtus hatı bû kuştin.

97. Dönüşlü fiiller (Lêkera pronavki)

Bu fiillerin zamir-nesnesi (pronom complément) her üç şahsın tekil ve çoğulu için **xwe** dir ve xwe zamiri özneyi izler.

Örnek :

Mın xwe şûşt. Wi xwe kuşt. Wan xwe lezand. Ez xwe dilezinim.

BÖLÜM : 23

98. Gayrişahsi fiiller (Lêkerên nekesin)

Bu fiiller üçüncü tekil şahıs halinde ve kendilerini ilgilendiren isimle beraber kullanılırlar.

İsim

Fil

Baran

barin

Berf

dahatın

Bu iki fiilin çeşitli zamanları :

Mode indicatif (Haber kipi)

Şimdiki zaman	:	Baran dıbare. Berf datê.
Şimdiki zamanın hikâyesi	:	Baran dıbari. Berf dadıhat.
Miş'li geçmiş	:	Baran bariye. Berf dahatiye.
Di'li geçmiş	:	Baran bari. Berf dahat.
Di'li geçmişin hikâyesi	:	Baran bari bû. Berf dahatı bû.
Gelecek zaman	:	Baran dê bıbare. Berf dê dabê.

Mode optatif (İstek kipi)

Passè (geçmiş)	:	Baran bıbariya. Berf dahata.
----------------	---	---------------------------------

Mode conditionnel (Şart kipi)

Passè (geçmiş):	:	Baran dê bıbariya. Berf dê dahata.
-----------------	---	---------------------------------------

Mode Subjonctif (Dilek kipi)

Şimdiki zaman ve gelecek zaman	:	Baran bıbare. Berf dabê
Şimdiki zamanın hikâyesi	:	Baran bari bıwa. Berf dahatı bıwa.

Mode infinitif (Mastar)

Şimdiki zaman	:	Baran barin. Berf dahatın.
---------------	---	-------------------------------

Geçmiş : Baran bari bûn.
Berf dahatı bûn.

Bu gibi fiillerin kullanma tarzlarına ait örnekler:

Hewa xweş e. Dinya xweş e. Hewa sar e. Dinya sar e. Ev
du roj in. Ev pênc sal in. Rast e ko. Divê ez herim. Dîbêjin ko.

BÖLÜM : 24

99. KURALA UYGUN FİİLLER - KURALA UYMAYAN FİİLLER (Lêkerên rêzdar - Lêkerên bêrêz)

Geçen bölümlerde de söylediğimiz gibi, bütün Kürtçe fiiller, mazi zamanlarında kurala uygundurlar. Kürtçe fiiller, ancak emir, şimdiki zaman ve gelecek zaman kiplerinde kurala uymayan fiil olabilirler.

Kurala uygun fiiller

Bu fiillerin kökleri, belli bir kurala göre emir şeklini teşkil ederler.

Kurala uymayan fiiller

Bu fiillerin kökleri :

1. Emir halinin teşkiline imkan vermezler, veyahut;
2. Emir, şimdiki zaman ve gelecek zaman kiplerinin çekimini temin etmezler.

100. İki grup kurala uygun fiil vardır.

Birinci grup kurala uygun fiillerin kökleri sesli bir harf ile son bulur ve bu harfin kaldırılması yoluyla emir hali teşkil edilir.

İkinci grup kurala uygun fiillerin kökleri sessiz bir harf ile son bulur. Bu fiillerin çeşitli şekillerini ilerde gözden geçireceğiz.

101. Birinci grup fiiller.

Kökün başına **bi** preverbi, son sesli harfin yerine **e** takısı konmak suretiyle emir hali teşkil edilir.

Örnekler :

Mastar :	Kök :	Emir :
Barin	Bari	bibare
betilin	betili	bibetile
bezin	bezi	bibeze
birğin	birği	bibirge
birin	birı	bibire
borin	bori	bibore
çêran	çêra	bıçêre
çının	çını	bıçine
dan	da	bide
derizin	derizi	biderize
dızın	dızı	bıdıze
ecibin	ecibi	biecibe
elimin	elimi	bielime
ecizin	ecizi	biecize
enirin	eniri	bienire
ezibin	ezibi	biezibe
felitin	feliti	bifelite
geran	gera	bıgere
gıhan	gıha	bıgehe
herkin	herki	bıherike
heyirin	heyiri	bıheyire
jarın	jari	bıjare
jenin	jeni	bıjene
kalin	kali	bıkale
karin	kari	bıkare
kelan	kela	bıkele
kenin	keni	bıkene

kesibin
kırın
kızırın
kolan
kutan
lebitin
lehiqin
livin
meşin
nalin
nehwirin
nêrin
nivisin
qedimin
peyvın
pêcan
pijin
pırsin
qefilin
qehırin
qelişin
revin
rewitin
lewitin
reyin
rijin
şewitin
telifin
temirin
terikin
teyisin
tırsin
vırıtın
weşin

kesibi
kırı
kızırı
kola
kuta
lebiti
lehiqi
livi
meşi
nali
nehwiri
nêri
nivisi
qedımı
peyvı
pêça
piji
pırsi
qefili
qehiri
qelişi
revi
rewiti
lewiti
reyi
riji
şewiti
telifi
temiri
teriki
teyisi
tırsi
vırti
weşi

bıkesibe
bıkıre
bıkızıre
bıkole
bıkute
bılebite
bılehiqe
bılive
bımeşe
bınale
bınehwire
bınêre
bınivise
bıqedıme
bıpeyive
bıpêçe
bıpije
bıpirse
bıqefile
bıqehıre
bıqelişe
bıreve
bırewite
bılewite
bıreye
bırije
bışewite
bıtelife
bıtemire
bıterike
bıteyise
bıtırse
bıvırıte
bıweşe

hezibin
zanin
zivirin

hezıbi
zani
ziviri

bıhezıbe
bızane
bızivire

BÖLÜM : 25

102. İkinci grup fiillerin kökü sessiz bir harf ile son bulur. Bu fiillerin üç şekli vardır.

Birinci şekilde, son sessiz harften önce gelen (ona takadüm eden) harf **a** harfinden başka bir harftir. Bu fiilin emir hali, fiil kökünün başına **bi** prêverbinin getirilmesi ve son sessiz harfin yerine **e** takısının konması ile teşkil edilir.

103. Bu birinci şekil fiillere ait örnekler:

Mastar :

Fiil kökü :

Emir

Bıhistın
çêstın
geztın
girtın
hêrtın
jentın
leyistın
miztın
nıhêrtın
peyiftın
sımtın

bıhist
çêst
gezt
girt
hêrt
jent
leyist
mızt
nıhêrt
peyift
sımt

bıbıhse
bıçêse
bıgeze
bıgire
bıhêre
bıjene
bıleyize
bımize
bınıhê
bıpeyive
bısıme

104. İkinci şekil fiillerin fiil kökünün son sessiz harfi **t** dir ve bu harften önce gelen ilk sesli harf **a** dir. Bu fiillerin emir hali, fiil kökünün başına **bi** prêverbinin getirilmesi, **a** harfinin **ê** harfi ile değiştirilmesi ve kökün sonundaki **t** harfinin yerine **e** takısının konması yoluyla teşkil edilir.

İkinci şekil fiillere ait örnekler:

Mastar :	Fiil kökü :	Emir :
Bihartın	bihart	bıbihêre
bijartın	bijart	bıbijêre
bivaştın	bivaşt	bıbivêşe
braştın	braşt	bıbrêşe
givaştın	givaşt	bıgıvêşe
guhartin	guhart	bıguhêre
guhaztın	guhazt	bıguhêze
hejmartın	hejmart	bıhejmêre
hınartın	hınart	bıhınêre
kezaxtın	kezaxt	bıkezêxe
parastın	parast	bıparêse
pelaxtın	pelaxt	bıpelêxe
qeşartın	qeşart	bıqeşêre
qewartın	qewart	bıqewêre
quraftın	quraft	bıqurêfe
spartın	spart	bıspêre
tenartın	tenart	bıtenêre
traştın	traşt	bıtrêşe

Not: Braştın ve parastın fiillerinin emir halleri, **bıbrêje**, **bıparêze** şeklinde de kullanılabilir.

105. Üçüncü şekil fiillerin kökü **d** harfi ile son bulur ve kökün son sesli harfi **a** dır.

Bu tür fiillerin emir halini teşkil etmek için, fiil kökünün başına **bı** prêverb'i getirilir, son sesli **a** harfinin yerine **i** sesli harfi konur ve fiil kökünün sonundaki **d** harfinin yerini **e** takısı alır.

Üçüncü şekil fiillere ait örnekler:

Mastar :	Fiil kökü :	Emir :
betılandın	betıland	bıbetıline
bırıqandın	bırıqand	bıbırıqine

cerıbandın
çandın
çêrandın
debirandın
dırandın
ecıbandın
elımandın
ezıbandın
felıtandın
guhêrandın
hejandın
hejımandın
helandın
heliqandın
heyırandın
honandın
jıyandın
kelandın
kesıbandın
kezıbandın
kışandın
lelıqandın
lerızandın
lewıtandın
meyızandın
mıradın
nehwırandın
neqandın
nıvisandın
pejırandın
pelıxandın
pıjandın
qedandın
qedımandın

cerıband
çand
çêrand
debirand
dırand
ecıband
elımand
ezıband
felıtand
guhêrand
hejand
hejımand
heland
heliqand
heyırand
honand
jıyand
keland
kesıband
kezıband
kışand
lelıqand
lerızand
lewıtand
meyızand
mırand
nehwırand
neqand
nıvisand
pejırand
pelıxand
pıjand
qedand
qedımand

bıcerıbine
bıçıne
bıçêrine
bıdebirine
bıdırine
bıecıbine
bıelımine
bıezıbine
bıfelıtine
bıguhêrine
bıhejıne
bıhejımandıne
bıhelıne
bıheliqıne
bıheyırine
bıhonıne
bıjıyıne
bıkelıne
bıkesıbine
bıkezıbine
bıkışıne
bılelıqıne
bılerızıne
bılewıtıne
bımeyızıne
bımırıne
bınehwırıne
bıneqıne
bınıvıısıne
bıpejırıne
bıpelıxıne
bıpıjıne
bıqedıne
bıqedımıne

qehirandin	qehirand	bıqehirine
qelişandin	qelişand	bıqelişine
qetandin	qetand	bıqetine
revandin	revand	bırevine
rişandin	rişand	bırişine
sexwırandın	sexwırand	bısexwırine
strandın	strand	bıstrine
şandin	şand	bışine
şemırandın	şemırand	bışemırine
şeniqandin	şeniqand	bışeniqine
şewıtandin	şewıtand	bışewıtine
şkênanđın	şkênanđ	bışkênine
tefanđın	tefanđ	bıtefine
telıfanđın	telıfanđ	bıtelıfine
temırandın	temırand	bıtemırine
terikandin	terikand	bıterikine
teyısandin	teyısand	bıteyısine
werandin	tırsandin	bıtırsine
weşandin	werand	bıwerine
xemılandın	weşand	bıweşine
xeşandin	xemıland	bıxemiline
zeliqandin	xeşand	bıxeşine
zewıcandin	zeliqand	bızeliqine
zivırandın	zewıcand	bızewıcine
	zivırand	bızivırine

Not : Birinci gruba ait bileşik fiillerin «**andin**» ile bitenleri de. emir şekillerini, yukarda gösterilen şekilde teşkil ederler:

vemırandın	vemırand	vemırine
------------	----------	----------

BÖLÜM : 26

106. KURALA UYmayan FİLLER

İki cins kurala uymayan fiil vardır.

Birinci cins kurala uymayan fiillerin kökleri, emir halinin muntazam bir şekilde teşkiline imkan vermezler. Fakat emir, şimdiki zaman ve gelecek zaman kiplerinin muntazam bir şekilde çekimini sağlarlar.

107. Bu tür fiillere ait örnekler:

Mastar :	Fiil kökü :	emir :
Avêtin	avêt	bavêje
rêtin	rêt	birêje
mêtin	mêt	bimêje
sotın	sot	bisoje
patın	pat	bipêje
kotın	kot	bikoje
kuştın	kuşt	bikuje
dotın	dot	bidoşe
drûn	drû	bidrû
cûtın	cût	bico
jin	ji	biji
zan	za	bizê
ajotın	ajot	bajo
şuştın	şuşt	bışo
pan	pa	bipê
şkestın	şkest	bışkê
gotın	got	bibêje
kırın	kır	bike
bırın	bır	bibe
man (mayin)	ma	bimine
ditin	dit	bîbine
nivin (nivistin),	nivi (nivist)	binive
ketin	ket	bikeve
malıştın	malışt	bimale
axaftın	axaft	baxêve
xwarın	xwar	bixwe

xwendin
xwestin
hıştın

xwend
xwest
hışt

bıxwine
bıxwaze
bıhêle

BÖLÜM : 27

108. İkinci tür kurala uymayan fiillerin emir hali, şimdiki zaman veya şimdiki zaman ve gelecek kiplerinin çekimini sağlamaz.

Bu tür fiillerin en çok kullanılanları şunlardır:

Anin, hatın, herin, xıştın

Anin fiilinin emir hali **bine** dir. Bu emir, şimdiki zaman kipinin çekimini sağlamaz, fakat gelecek zaman kipinin çekimini sağlar.

Anin fiilinin şimdiki zaman kipi:

Ez tınım, tu tini, ew tine

Em tının, hon tının, ew tının

Olumsuzu :

Ez na yênım, tu na yêni, ew na yêne

Em na yênın, hon na yênın, ew na yênın

Anin fiilinin gelecek zaman kipi:

Ez ê binım, tu ê bini, ew ê bine

Em ê binın, hon ê binın, ew ê binın

Hatın fiilinin emir hali **were** dir. Bu emir, ne şimdiki zaman, ne de gelecek zaman kipinin çekimini sağlar.

Hatın fiilinin şimdiki zaman kipi:

Ez têm, tu tê, ew tê

Em tên, hon tên, ew tên

Olumsuzu:

Ez na yêm, tu na yê, ew na yê

Em na yên, hon na yên, ew na yên

Hatın fiilinin gelecek zaman kipi:

Ez ê bêm, tu ê bê, ew ê bê

Em ê bên, hon ê bên, ew ê bên

109. Bir geçişli ve bir geçişsiz fiilin çekim cetveli:

Kırın kır bıke, ketın ket bıkeve

Mode indicatif (Haber kipi)

Di'li geçmiş :

	mın kır	Ez ketım
	te kır	tu keti
wi,	wê kır	ew ket
	me kır	em ketın
	we kır	hon ketın
	wan kır	ew ketın

Miş'li geçmiş :

	Mın kırıye	ez ketıme
	te kırıye	tu ketiyi
wi,	wê kırıye	ew ketıye
	me kırıye	em ketıne
	we kırıye	hon ketıne
	wan kırıye	ew ketıne

şimdiki zamanın hikâyesi :

	Mın dıkır	ez dıketım
	te dıkır	tu dıketi
wi,	wê dıkır	ew dıket
	me dıkır	em dıketın
	we dıkır	hon dıketın
	wan dıkır	ew dıketın

2. şekil :

	Mın dıkırıye	ez dıketıme
	te dıkırıye	tu dıketiyi
wi,	wê dıkırıye	ew dıketıye
	me dıkırıye	em dıketıne
	we dıkırıye	hon dıketıne
	wan dıkırıye	ew dıketıne

Di'li geçmişin hikâyesi :

	Mın kırı bû	ez ketı bûm
	te kırı bû	tu ketı bû
wi,	wê kırı bû	ew ketı bû
	me kırı bû	em ketı bûn
	we kırı bû	hon ketı bûn
	wan kırı bû	ew ketı bûn

2. Şekil :

	Mın kırı bû bû	ez ketı bû bûm
	te kırı bû bû	tu ketı bû bû
wi,	wê kırı bû bû	ew ketı bû bû
	me kırı bû bû	em ketı bû bûn
	we kırı bû bû	hon ketı bû bûn
	wan kırı bû bû	ew ketı bû bûn

Mode optatif (istek kipi)

	Mın bıkıra	ez bıketama
	te bıkıra	tu bıketaya
wi,	wê bıkıra	ew bıketaya
	me bıkıra	em bıketana
	we bıkıra	hon bıketana
	wan bıkıra	ew bıketana

Mode Conditionnel (Şart kipi)

Passè (Geçmiş) :

	Mın kırı bûya	ez ketı bûma
	te kırı bûya	tu ketı bûya
wi,	wê kırı bûya	ew ketı bûya
	me kırı bûya	em ketı bûna
	we kırı bûya	hon ketı bûna
	wan kırı bûya	ew ketı bûna

2. Şekil (Geçmiş) :

	mın ê bıkıra	ez ê bıketama
	te ê bıkıra	Tu ê bıketaya
wi,	wê ê bıkıra	ew ê bıketaya

me ê bıkira	em ê bıketana
we ê bıkira	hon ê bıketana
wan ê bıkira	ew ê bıketana

Mode Subjonctif (Dilek kipi)

(Şimdiki zamanın hikayesi) :

Mın kırı bıwa	ez ketı bıwam
te kırı bıwa	tu ketı bıwa
wi, wê kırı bıwa	ew ketı bıwa
me kırı bıwa	em ketı bıwan
we kırı bıwa	hon ketı bıwan
wan kırı bıwa	ew ketı bıwan

Not : Dilek kipinin geçmiş zamanı için şu iki şekil de kullanılır:

1. Şekil :

Mın kırı be	ez ketı bam
te kırı be...	tu ketı ba...

2. Şekil :

Mın ê kırı be	ez ê ketı bam
te ê kırı be	tu ê ketı ba
.....

Mode Indicatif (Haber kipi)

Şimdiki zaman :

Ez dıkım	ez dıkevım
tu diki	tu dıkevi
ew dıke	ew dıkeve
em dıkın	em dıkevın
hon dıkın	hon dıkevın
ew dıkın	ew dıkevın

Gelecek zaman :

ez ê bıkıım	ez ê bıkevım
tu ê bıki	tu ê bıkevi

ew ê bıke	ew ê bıkeve
em ê bıkın	em ê bıkevin
hon ê bıkın	hon ê bıkevin
ew ê bıkın	ew ê bıkevin

Mede Subjonctif (dilek kipi)

Şimdiki zaman ve gelecek:

ez bıkıım	ez bıkevım
tu bıki	tu bıkevi
ew bıke	ew bıkeve
em bıkın	em bıkevin
hon bıkın	hon bıkevin
ew bıkın	ew bıkevin

2. Şekil :

Ko ez kırı bıım	ko ez ketı bıım
ko tu kırı bı	ko tu ketı bı
ko ew kırı be	ko ew ketı be
ko em kırı bıın	ko em ketı bıın
ko hon kırı bıın	ko hon ketı bıın
ko ew kırı bıın	ko ew ketı bıın

110. İşaret edelim ki **bûn** (verbe être) fiilinin aşağıdaki kipi kullanılır:

ko ez bıım	ko em bıın
ko tu bı	ko hon bıın
ko ew bı	ko ew bıın

111. Malikiyet fiili **hebûn**, birinci grup zamirler ile çekildiği zaman **mevcut olmak** anlamını verir. Bu sebeple, tabii olarak **bûn** fiilinin takılarını alır:

Ez heme, ez hebûm...

112. Birinci grup bileşik fiillerin en çok kullanılanları:

Anin: deranın, danin, hılanin.

Bûn: rabûn, vebûn.

Dan: berdan, dadan, derdan, hıldan, vedan, badan.

Avêtin: hılavêtin.

Hatın: dahatın.

Ketin: daketin, raketin, derketin.

Kırın: dakırın, derkırın, hılkırın, rakırın, rêkırın, vekırın, çêkırın.

Kışandin: hılkışandin, dakişandin.

Kuştin: vekuştin.

Şandin: weşandin, daweşandin, vereşandin.

Mırandın: vemırandın.

Xıstın: daxıstın, derêxıstın, raxıstın, têxıstın.

Xwarın: vexwarın.

Xwendin: vexwendin.

113. Birinci grup bileşik fiillerin teşkiline yardım eden başlıca

ön ekler :

Ve Vebûn, vedan, vejandin, vekırın, vekuştin, vereşandin, veniştin, vexwarın, vexwendin.

Ra Rabûn, rakışandin, rakırın, raxıstın.

Rê Rêkırın, rêdan.

Der Deranın, derdan, derêxıstın, derketin, derkırın.

Da Dadan, dahatın, daketin, danin, daweşandin, dakırın.

We Weşandin.

Hıl Hılanın, hılavêtin, hılawıstın, hıldan, hılkışandin, hılkırın, hılmaştın, hılperıştın.

Rû rûniştin.

Ber Berdan.

Wer Wergirtin.

BÖLÜM : 28

Z A R F (Hoker)

114. Başlıca basit ve bileşik zarflar

Yer zarfları :

Lı dereke dın, dormador, dı dora... de, he, ha, ji vir da, ji wê da, lı hundurê, ji derve, dı pişt... de, dı pêş de, lı paş, lı pêş, jorin, jêrin, lı vir, lı hire, lı wê, dûr, lı her derê, ji dûrve, lı kû, lı ber, lı paş, vê derê, wê derê, kêlekê, lı kû derê, kûda, virda, wêda, rex, çarnıkar.

Zaman zarfları :

Hingê, iro, wextê ko, hema, demberê, berê, beri, zûka, zûkani, herhal, daimen, ji hingê ve, eydi, ji vir ve, dawî, tali, paşê, duhi, pêr, sibeyni, sibe zû, pêrar, dı cih de, bitirpêr, nagehan, dı wextê berê da, borani, tu car, niho, car car, kengê, carına, pericar, bıstki, hero, isal, zû, dereng, derengani, çı çax, kingê, tavil, hêj, ji mêj ve, zûda, gavekê, hertım, hergav, tım, par, şeva dı, şeva dıtır.

Azlık-çokluk zarfları :

Bes, çend, hêj, bı xwe, hındık, kêrn, çıqas, hinde, zehf, gelek, pır, bêtir, pırtır, hiçne, kêrnıtır, ewçend, heke, ger, eger, hevqas, zeyde, hew, ew çend, ew qend, çıqend.

Hal zarfları :

Holê, wıha, wılo, werge, ji, pev re, bı hev re, zor, qewi, xıraptır, çêtir, layıqtır, bı qasi, çito, çawan, qesdane, baştır, çıma, çire, nemaze, lez, durust, qenc, hêdi, hêdika, hêdi hêdi, dor bı dor, bere bere, ci bı ci, cot bı cot, yeko yeko, bı paki, bı rastı, pê der pê, rû bı rû, rasterast.

Olumluluk zarfları :

Bêguman, bêşik, belê, erê, dibe ko, nexwe.

Olumsuzluk zarfları :

Nî, ne, na, no, me, tu, yek car, hiç, qet.

115. İşaret edelim ki **bi, i, ane, ahi** ve **ka** edatlarının yardımıyla birçok yer zarfları teşkil olunmaktadır.

Örnekler :

Bî rasti, bî paki, bî edeb, bî nermi, bî diqet, bî çelengi, bî sıvıkahi, aqılane, mirane, comerdane, ciwanmêrane, ehmeqane, şehsiwarane, bî dizîka ve b.g.

BÖLÜM : 29

116. EDAT (DAÇEK)

Basit ve bileşik edatlar:

lî, jî... re, pişti, beri, bî... re, digel, dî nav... de, dî... de, der, jî, jî... ve, paş, lî paş, hema, lî ber, pêş, dî dema, lî, dî nîziki... de, tevi, ewe, heçi, jê pê ve, her çend jî, jî xeynî, dî... re, bî, dî nav re, lî ba, lî cem, lî nîk, ber bî, ber bî ve, bê, gava, lî gora, dî bin... de, lî ser, dî ser... re, dî bin... re, eve, dî nav bera, dî nav beyna, jî ber vê yekê, dî tenîştâ... de, lî cihê, seba, bal, lî pêş, pey, dû, ango, qandî.

BÖLÜM : 30

117. BAĞLAÇ (Gihanek)

Basit ve bileşik bağlaçlar :

Jî, holê, wîha, wîlo, jî ber ko, her çend jî, wek, mina, ango, û, gava, wekê, lê, jî qeneve, hem, werge, an, lewra, jî lewra,

kengê, çendane, pişti ko, an ne, heke, bîla be, her hal, ta ko, da ko, heta ko, hema ko, beriya ko, ji ber vê yekê, ji dema ko, ji wextê ko, ne, ditki, her weki, ko, bi şertê ko, lewma.

118. ÜNLEM (Baneşan)

Basit ve bileşik ünlemler:

Ax lı mın! Ax lı mın ezo! Ax lı mın ezê! Hey! Ho! Ya! Lo! lo lo! Lê! Lê lê! Hey lê! Hey lo! Ax! Geli! Way! Way lı mın! Way lı mın ezo! Way lı mın ezê! Ya bo! Ya dê!

«Geli» ünlemi bilhassa hitabette kullanılır. Örnek:

Geli Kurdan! Geli welatıyan!

Lê ve lo ünlemleri kelimenin sonuna eklendikleri zaman ê ve o şeklinde kullanılırlar:

Dotmamê! Keçê! Pısmamo! Hevalo!

119. Çeşitli cümleler ve ifade şekilleri:

Ez ji Diyarbekerê têm. Ez dıçım Diyarbekerê. Mın ji wi re kitêbek da. Mın kitêbek da wi. Mın çirokek got wi. Mın çirokek got ê. Mın kitêbek da yê. Roj ji bona hemıyan dıbirıqe. Dûhi êvarê, brayê mın, bi çend hevalan re çû sinemayê. Ez bi ditına we gelek bextıyar ım. Gul, çiçekeke bıhındar e. Zaro bı qelema xwe wazıfa xwe ya kurdi dınvise. Ez ê te bıbım mal. Bavê te lı mal e. Te xırabı kır, te dê bıêşının. Hêj wext dibore, ew bı nesaxıya xwe dıhese. Ev kitêb ji bona te ye. Ez ji te hez dıkım. Ez heji te dıkım. Ez bawer dıkım ko ew nesax e. Wan dıxwest ko em gulhdarıya dengbêji bıkın. Eve mırovê ko mın dûhi dit. Navê xwe ji mın re bêje.. Mın navê xwe ji te re got. Mın navê xwe got wi. Ez eydı nı zanım lı kû me. Eve kitêba xweha te ya mezin. Taxeyek ji taxeyên bajêr i dûr. Daxwaza mın hemi eve ko hon serfıraz bıın. Ez mınêkarım ko hon poşman me bıın. Bawer dıkım ko zaro hemi baş ın. Dıvê bıfırkın ko wext dibore. Bıdın eqlê xwe ko wext dibore. Gava serma tê hın teyır dıçın germıyanan.

Stêr dibiriqin. Yên ko dibiriqin stêr in. Ez ji we re dibêjim. Ji we re ye ko ez dibêjim. Ew şayesteye ko diyariyekê bîdîn ê. Ez aزانim ko hon li wê bûn. Ez guman dikim ko ew bê. Na keve serê min ko ew bê. Ez axaftina mirovan dibihisim. Ez guh didim reyina seyan. Ez dixwazim herim. Ez dikim herim. Min divê, ez iro kaxezekê binivisim.

FRANSIZCA - KÛRTÇE - TÜRKÇE GRAMER TERİMLERİ

Accord, n.	Hevgirêdayi, m.	Uygunluk
Adjectif, n	Rengdêr, m.	Sıfat
Adjectif demonstratif	Rengdêra ışarki	İşaret sıfatı
Adjectif indèfini	Rengdêra nebınavkırı	Belirsiz sıfat
Adjectif interrogatif	Rengdêra pırsıyarki	Soru sıfatı
Adjectif numeral	Rengdêra jmarin	Sayı sıfatı
Adjectif numeral cardinal	Rengdêra jmarin ya rasteder	Asıl sayılar
Adjectif numeral ordinal	Rengdêra jmarin ya paydayi	Sıra sayılar
Adjectif qualitatif	Rengdêra wesfin	Nitelik sıfatı
Adverbe	Hoker, m.	Zarf
Article, n.	Vegetandek, m.	Tanım harfi
Affirmatif	Erini	Olumlu
Analyse, m.	Hûrindari, m.	Tahlil
Attribut, n.	Xuyadar, m.	Yükleç
Comparatif	Berhevda	Kıyaslama sıfatı
Complément	Serve	Nesne, tümleç

Complèment direct	Serveya rasteder	Düz tümlec
Comlèment indirect	Serveya nerasteder	Dolaylı tümlec
Composè	Hevedudani	Bileşik
Conjonction, m.	Gıhanek, m.	Bağlac
Conjuguer	Leparandin	Fil çekimi
Conjuguèson	Laperi, m.	
Consonne, m.	Dengdar, m.	Sessiz harf
Dèclinaison, m.	Tewang, m.	İsim çekimi
Dècliner	Tewandin	İsim çekmek
Dèuxième personne	Kesê diwemin	İkinci şahıs
Diphongue, m.	Pevdak, m.	Tek ses veren çift harf
Diminutif	Hûredar	Küçülüm
Feminin, n.	Mê, m.	Dişi
Forme, m.	Drûv, n.	Biçim
Forme interrogative	Drûvê pırsıyarki	Soru biçimi
Former	Drûvandın	Teşkil etmek
Futur	Dema paşi	Gelecek zaman
Genre, n.	Zayend, m.	Cins
Grammaire, m.	Rêzman, m.	Dilbilgisi
Groupe, n.	Tof, m.	Grup, küme
Histoire	Dirok, m.	Tarih
Indèpendant	Bıserxwe	Bağımsız
Infinitif	Rader, m.	Master
İmparfait	Boriya berdest	Şimdiki zamanın hikâyesi
Interjection, m.	Baneşan, m.	Ünlem
Interrogatif	Pırsini	Soru
Lettre, m.	Tip, m.	Harf
Littérature, m.	Vije, m.	Edebiyat
Locution, m.	Pêwar, n.	Yerel, lokal
Majuscul, m.	Gırdek, m.	Büyük harf
Minuscule, m.	Hûrdek,	Küçük harf

Mode, n.	Rawe, m.	Kip (fiil k.)
Mode conditionnel	Raweya gerini	Şart kipi
Mode impèratif	Raweya fermani	Emir kipi
Mode indicatif	Raweya pêşkeri	Haber kipi
Mode infinitif	Raweya rader	Mastar
Mode optatif	Raweya gerane,	Istek kipi
Mode participe	Raweya çêbiwar	İsim ve sıfat fiil..
Mode subjonctif	Raweya bılani	Dilek kipi
Mot, n.	Bêje, m. Pırs, m.	Kelime
Mot invariable	Bêjeya neguhêrbar	Değişmez kelime
Mot variable	Bêjeya guhêrbar	Değişen k.
Negatif	Neyini	Olumsuz
Neutre	Nêtar	Nötr
Nom, n.	Nav, n.	İsim
Nom commun, n.	Pirenav, n.	Kollektif isim
Nom propre, n.	Serenav, n.	Özel isim
Nom composé, n.	Navê hevedudani	Bileşik isim
Orthographe. m.	Rastrivisi	İmla usulü
Particule enclitique, m.	Veqetandek, m.	İyelik takısı
Passè (temps)	Dema bori	Geçmiş zaman
Passè-composé	Boriya têdayi	Di'li geçmiş
Passè-simple	Boriya dûdar	Miş'li geçmiş
Partie du discours	Bırên qısetê	
Phrase, m.	Komek, m.	
Pluriel, n.	Pirejmar, m.	Çoğul
Plus-que-parfait	Boriya ciroki	Di'li geçmişin hikâyesi
Poésie, m.	Newşe, m. Helbest	Şiir
Poète, n.	Newşekar, Helbestvan	Şair
Poëtesse	Newşekar, Helbestvan	Şair.

Positif	Belani	Müsbet
Première personne	Kesê yekemin	Birinci şahıs
Présent	Dema niho	Şimdiki zaman
Prèverbe, n.	Berlêker	Fiil öncüsü (ön ek
Prèposition, m.	Daçek, m.	Edat
Pronom, n.	Pronav, n.	Zamir
Pronom contractè	Pronavê	Bileşik veya
Pronom	İhevıxıstı	kısalmalı zamir
demonstratif	İşaret zamiri	Pronavê işarki
Pronom indefini	Pronavê	Belgisiz zamir
Pronom interrogatif	nebinavkıri	Soru zamiri
Pronom personnel	Pronavê pırsıyarki	Şahıs zamiri
Pronom possessif	Pronavê kesin	Malikiyet zamiri
Pronom relatif	Pronavê xwediti	İlgi zamiri
Prosatcur, n.	Pronavê girêki	
Prose, m.	Pêşekar	
Proposition, m.	Pêşê, m.	Cümle
Racine, n.	Hevok, m.	Kök
Radical, n.	Ra, n.	Fiil kökü
Ryme, m.	Rader, n.	
Singulier, n.	Hevden, n.	Tekil
Substantif, n.	Yekejmar, n.	İsim
Sujet, n.	Navder, n.	Özne, fail
Superlatif	Kırde, n.	Büyültme sıfatı
Syllabe, m.	Berhemın	Hece
Syntaxe, m.	Kit, m.	Söz dizimi
Terme, n.	Tevgerzani, m.	Terim
Terminaison, m.	Navlêk, m.	Takı (son ek)
Troisième personne	Dawini, m.	Üçüncü şahıs
Verbe, n.	Kesê sewemin	Fiil
Verbe à la	Lêker, m.	
voie active	Lêkera lebati	Aktif fiil

Verbe à la voie passive	Lêkera tebatî	Pasif fiil
Verbe auxiliaire	Lêkera arikar	Yardımcı fiil
Verbe composé	Lêkera hevedudani	Bileşik fiil
Verbe impersonnel	Lêkera nekesin	Gayrişahsi fiil
Verbe intransitif	Lêkera negerani	Geçişsiz fiil
Verbe irrégulier	Lêkera bêrêz	Kurala uymayan fiil
Verbe personnel	Lêkera kesin	Şahıslı fiil
Verbe pronominal	Lêkera pronavki	Dönüşü fiil
Verbe régulier	Lêkera rêzdar	Kurala uyan fiil
Verbe simple	Lêkera xwerû	Basit fiil
Verbe transitif	Lêkera gerani	Geçişli fiil
Vers, n.	Şewane, m.	Nazım
Versifier	Şewane kırın	Nazım haline getirme
Vocatif	Hodeng	Ünlem
Voix, m.	Deng, n.	Ses
Voyelle, m.	Dengdêr	Sesli harf
Voyelle courte	Dengdêra kurt	Kısa sesli harf
Voyelle longue m.	Dengdêra dirêj	Uzunsesli harf

İsimlerin sonuna konan **n** harfi, kelimenin **nêr** (erkek); **m** (dişi olduğunu işaret etmektedir.)

C. ALADAĞ

**MİLLİ
MESELE**
ve
dođu/da
feodalizm - asiret

özgürlük
yolu yayınları

KURD COŞAĞI

ŞIVANÊ KURD

Özgürlük

25 Lira

